

**Zdravi i sigurni
u privatnim i stranim preduzećima**
NI ZDRAVI NI SIGURNI

Izdavač:
Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG)

Za izdavača: Milka Tadić Mijović

Urednik izdanja: Slavoljub Ščekić

Novinari/ke: Goran Kapor, Miloš Rudović,
Maja Boričić i Marija Krivokapić

Lektorka: Željana Kandić

Prepress: Dragan Lučić

Štampa: Studio Mouse

Tiraž:
500

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-9868-7-2
COBISS.CG-ID 13123844

ISBN 978-9940-9868-7-2

9 789940 986872 >

Copyright: CIN-CG

Dozvoljava se umnožavanje, distribucija, javno saopštavanje djela
i prerade, samo ako se navede ime autora i samo u nekomercijalne
svrhe. Izvedeno djelo se, bez pismene saglasnosti CIN-CG-a,
može distribuirati samo pod istim uslovima.

Zaštita i zdravlje na radu
u stranim i privatizovanim preduzećima

NI ZDRAVI NI SIGURNI

Podgorica, jun 2020.

Ova publikacija je dio projekta: „Zdravi i sigurni u privatnim i stranim preduzećima”,
koji finansira Ministarstvo rada i socijalnog staranja Vlade Crne Gore.

Mišljenja iznijeta u publikaciji se ni na koji način ne mogu smatrati zvaničnim stavom Ministarstva

UVODNE NAPOMENE	7
NIKŠIĆKA PIVARA JE RIJEDAK PRIMJER PRIVATIZACIJE, GDJE SU PRIMIENJENI SVJETSKI STANDARDI I POBOLJŠANA ZAŠTITA NA RADU: SAMO JE PIVO KAO NEKAD	8
ZA BROJNE POVREDE I NESREĆE NA RADU U FABRICI ORUŽJA ODGOVARALI SAMO RADNICI: KO STRADA – KRIV JE	14
UMJESTO OBEĆANIH INVESTICIJA, NIKŠIĆKA ŽELJEZARA PRIVATIZACIJOM POSTALA MJESTO OPASNO PO RADNIKE: ČELIK JEDVA TEČE, A GLAVA U TORBI	20
IGNORISANJE PRAVILA ZAŠTITE NA RADU U DRVOPRERADI ČESTO UZIMA DANAK: GLAVA SE GUBI ZA SEKUND NEPAŽNJE	26
OD POČETKA GRADNJE AUTO-PUTA POGINULO ČETVORO, A POVRIJEĐENO VIŠE RADNIKA: ZBOG POJASA U AMBIS	30
NA CRNOGORSKIM GRADILIŠTIMA STRADAJU NEOBUČENI STRANCI, JER DOMAĆIH ZANATLIJA UGLAVNOM VIŠE NEMA: RAD NA CRNO, KORAK KA NESREĆI	36
U CRNOGORSKIM RUDNICIMA MANJE OD ČETVRTINE NEKADAŠNJEG BROJA RADNIKA, ALI SU OPASNOSTI ISTE: BERANCIMA NAJVIŠE TREBA “SREĆNO”	42
ZAŠTITA NA RADU I ZDRAVLJE U USLOVIMA COVID-19: MASKE STRES NE LIJEČE	48
ZAPOSLENI U TELEKOMUNIKACIJAMA IZLOŽENI SU RIZICIMA OBOLJENJA, KOJA NEMA KO DA REGISTRUJE: ZRAČENJE, STRES I MIŠ, DALEKO OD LISTE	56
ZAKLJUČCI I PREPORUKE	62

UVODNE NAPOMENE

Ova publikacija je rezultat jednogodišnjeg projekta *Zdravi i sigurni u privatnim i stranim preduzećima*, koji je Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG) sproveo uz podršku Ministarstva rada i socijalnog staranja Vlade Crne Gore.

Cilj našeg projekta bio je da kroz dubinska novinarska istraživanja otkrijemo kakva je zaštita, zdravlje i sigurnost zaposlenih u privatizovanim preduzećima u stranom vlasništvu, kao i onih angažovanih na infrastrukturnim projektima. Namjera nam je bila da o podacima do kojih dođemo informišemo najširu javnost kako bi povećali vidljivost ove teme, ali i uticali na poslodavce i donosiocje odluka da poštuju propise i predviđena pravila, kako bi sačuvali živote i zdravlje zaposlenih.

Nakon jednogodišnjeg istraživanja, naš opšti zaključak je da se sporo napreduje u ispunjavanju uslova pregovaračkog poglavlja 19 - *Socijalna politika i zapošljavanje*, koje je Crna Gora sa Briselom otvorila još prije četiri godine. Posebno je problem primjena, odnosno poštovanje propisa o zaštiti i zdravlju na radu na terenu, u privrednim društvima. To svake godine uzima danak u velikom broju žrtava i ostavlja desetine povrijeđenih radnika sa trajnim posljedicama.

U okviru projekta od septembra do polovine maja objavljeno je ukupno devet tekstova, od kojih se osam bavilo osnovnom temom projekta, dok je jedno vanredno istraživanje bilo o mjerama zaštite i zdravlja na radu u okolnostima pandemije COVID-19.

Pored sajta CIN-CG-a, tekstovi su objavljivani i u drugim medijima. Tako su samo na portalu *Vijesti* naša istraživanja imala oko 130.000 pregleda, a u štampanom izdanju doprla su do još sto hiljada čitalaca, čime je višestruko nadmašen jedan od važnih indikatora - vidljivost.

Istražujući osnovnu temu, CIN-CG je kroz tekstove potvrdio direktnu uslovljenost kvaliteta sistema zaštite i zdravlja sa uspješnošću procesa privatizacije i promjene vlasništva. Početna tranziciona parola o tome da ne prodajemo preduzeća, već kupujemo dobre vlasnike i menadžere, osim u rijetkim izuzecima, pokazala se kao prazna fraza.

Tamo gdje su, poput nikšićke *Pivare Trebjesa*, ili u sektoru telekomunikacija, novi vlasnici postale renomirane međunarodne kompanije uglavnom se poštuju i standardi u oblasti zaštite i zdravlja na radu. To podrazumijeva da i u crnogorskim

filijalama ovih kompanija važe ista pravila kao i njihovim podružnicama u znatno razvijenijim zemljama Evrope i svijeta, što je često iznad domaćih standarda.

Na žalost, znatno je veći broj primjera takozvane burazerske privatizacije, koja je ugrozila ne samo zdravlje i zaštitu na radu, već i osnovno pravo na rad zaposlenih. Izostavljene su obećane investicije, zastarjela oprema je sama po sebi opasna, kao u slučaju nikšićke *Željezare Toščelik* ili *Rudnika uglja Berane*, koji je u međuvremenu i zatvoren. Opšta nesigurnost na poslu je i u sektoru prerade drveta. A za neke koji se, kao sindikalni predstavnici, usude da progovore o nepravilnostima, kao u fabrici za proizvodnju oružja *Tara* u Mojkovcu, radno mjesto postaje upitno zbog otkaza. Rad na crno karakterističan je za veliki broj podizvođača u građevinarstvu, pa samim tim i obuka takvih radnika o zaštiti obično izostaje.

Simbolične kazne u ovoj oblasti i dalje su više stimulativne za poslodavce da ne primjenjuju propise, nego da ih se pridržavaju. Veliki problem predstavlja i to što u Crnoj Gori nije obnovljen institut medicine rada, niti je proširen zastarjeli spisak profesionalnih oboljenja.

Inspekcija za zaštitu i zdravlje na radu, uprkos eufemizmu o „početnom nesnalažanju“, svjedok je i problema kojom je započela i gradnja dionice auto puta. Kada je to riješeno sa kineskom kompanijom CRBC, ostao je problem česte promjene podizvođača, što otežava organizaciju i kontrolu obuke zaposlenih za zaštitu na radu.

Za najveći broj povreda na radu u Crnoj Gori optuženi su uglavnom stradali radnici. Odgovornost poslovođstava izostaje, a sve i da su nastradali radnici sopstvenom nepažnjom izazvali tragediju - nešto nije u redu sa obukom, nema dobrih radnih navika, ne sprovode se pravila obaveznog korišćenja zaštitne opreme i ponašanja u skladu sa aktima o riziku.

Na kraju da zaključimo - uprkos zalaganjima i stvaranju neke vrste neformalne koalicije predstavnika *Ministarstva rada i socijalnog staranja*, *Inspekcije za zaštitu i zdravlje na radu*, *Udruženja za zaštitu na radu* i medija koji se bavi ovom temom, kroz ovaj i slične projekte, još je dosta posla pred svima nama kako bi na radnom mjestu građani i građanke Crne Gore bili sigurni i zdravi.

CIN-CG se zahvaljuje *Ministarstvu rada i socijalnog staranja Vlade Crne Gore*, bez čije podrške ne bi bilo moguće sprovesti ovako detaljno istraživanje o ovoj značajnoj temi.

**NIKŠIĆKA PIVARA JE RIJEDAK PRIMJER
PRIVATIZACIJE, GDJE SU PRIMIJENJENI SVJETSKI
STANDARDI I POBOLJŠANA ZAŠTITA NA RADU:**

**SAMO JE
PIVO KAO
NEKAD**

Posljednja povreda na radu bila je prije 462 dana, kada je radnik zbog kvara na liftu istegao mišić. Praksa i procedure primjenjuju se iznad zakonskih zahtjeva, u skladu sa standardima poznatog svjetskog konzorcijuma

Radnik obezbjeđenja pokazuje rukom na ulaz u zgradu pored kapije. Put vodi do kraja hodnika i vrata iza kojih se ukazuje prostorija, poput male, ali moderne učionice. Na zidu je veliki ekran, a na osam stolova postavljeni su tablet uređaji.

Sa ekrana kreće film od sedam i po minuta o tome kako bi se trebalo ponašati unutar fabričkog kruga i u pogonima, o standardima zaštite na radu i čuvanja životne okoline.

Sljedeći korak je test. Potrebno je na tabletu odgovoriti na šest pitanja koja se odnose na informacije iz filma. Najmanje četiri tačna su neophodna da bi informacioni sistem odobrio elektronsku propusnicu, inače ništa od posjete.

Tako se već godinu i po ulazi u nikšićku pivaru. Standardi vlasnika, internacionalne kompanije "Molson Coors", koji važe u desetinama poznatih pivara širom svijeta, preseljeni su i pod Trebjesu.

Opisani ulazak je dio lakše procedure i važi za posjetioce, poput ekipe *Centra za istraživačko novinarstvo Crne Gore* (CIN-

CG) i *Vijesti*, koja u okviru projekta "Zdravi i sigurni u privatnim i stranim preduzećima", uz podršku Ministarstva rada i socijalnog staranja, istražuje kako se realizuju zakonske mjere zaštite na radu u bivšim državnim kompanijama nakon privatizacije.

Radnici drugih kompanija koje izvođe radove u pivari ili pružaju neke usluge, moraju pogledati film od 24 minuta i odgovoriti na 18 pitanja. Položeni test, važi 12 mjeseci.

Nikšićka Pivara je privatizovana 1997. godine. Za 22 godine, usljed kretanja na globalnom tržištu, bilo je više preprodaja. "Molson Coors" je peti vlasnik. Nasuprot brojnim sumnjivim, burazerskim i ofšorskim transakcijama, Trebjesa je rijedak primjer crnogorske privatizacije kojom su stigli i nova poslovna kultura i standardi, uključujući i mjere zaštite na radu. Činjenice o tome pomalo asociraju na tekuću reklamnu kampanju, parodiju francuskog filma "Putnici", kojom se sugerije da su moderna vremena, a jedino je pivo istog kvaliteta.

Trebjesa je prošle godine imala poslovni

prihod od 31 miliona eura i neto profit od 3,2 miliona eura. Ima 230 zaposlenih, a prosječna neto zarada je 850 eura, što je za 65 odsto više od crnogorskoj prosjeka od 510 eura. Na svako oglašeno slobodno radno mjesto dobijaju desetine prijave.

Broje dane bez povreda

Zaposlene i posjetioce pored ulazne kapije dočekuje i bilbord na kojem, pored osnovnog gesla kompanije "Bezbjednost na prvom mjestu", piše koliko je dana proteklo od posljednjeg incidenta na radu sa povredom zaposlenih, ili posjetilaca i radnika podizvođača. Naveden je i najbolji rezultat, najduži period između dva incidenta i u tome se takmiče sa ostalim pivarama iz grupe.

Na dan posjete novinara CIN-CG, pisalo je da su protekla 462 dana od posljednjeg incidenta, kada se pokvario teretni lift, greškom firme koja ga je održavala, a radnik u njemu istegao mišić. Najduži period bez povrede na radu u pogonima fabrike je 837 dana. Posljednji incident u kojem je učestvovao posjetilac, ili radnik strane firme desio se prije 5.688 dana ili 15 i po godina, zbog nepažnje u saobraćaju.

Posljednji teži incident desio se prije pet godina kada je eksplodirao ventil pod pritiskom i ozbiljno povrijedio radnika. Inspekcija zaštite na bilježi i da je 2016. godine, prilikom otpreme piva, viljuškarom jednom radniku povrijeđena noga. U svim slučajevima inspektori su utvrdili da nije bilo propusta poslodavca.

"Trebjesa, kao dio velike svjetske pivarske porodice, ogromnu pažnju, energiju, resurse i novac poklanja bezbjednosti i zdravlju zaposlenih. U tu svrhu, stvorena je i deviza koja nas sve podsjeća na poštovanje procedura". Ponosni smo na činjenicu nema povrede od juna prošle godine", kazao je za CIN-CG menadžer zaštite okoline, zdravlja i sigurnosti Milan Kilibarda.

Izazova koje bi trebalo savladati nije malo. Intenzivan je saobraćaj kamiona, viljuškara i drugih vozila, u krugu i unutar pogona, rad za linijom koja u minuti puni

stotine boca, ili u blizini hemikalija i uređaja pod visokim pritiskom i temperaturom nosi rizike i traži koncentraciju. Tu je i prenošenje tereta, električni napon, obavljanje poslova na visini, potencijalni lom stakla, klizav pod...

Ne samo za svako radno mjesto, već i za svaki radni potez na njemu propisana su pravila i potrebna zaštitna oprema. Propisi o zaštiti na radu grupe "Molson Coors", kažu sagovornici CIN-CG, često su stroži od onih koji su zakonski obavezni u Crnoj Gori, jer kao internacionalna kompanija prate i primjenjuju najzahtjevnije svjetske i evropske norme.

Niko ne rizikuje da bude kažnjen

"Primjenjujemo najbolje operativne prakse upravljanja i usklađenost sa zakonskim zahtjevima, kao i sa internim politikama, standardima i procedurama. Sprovodimo redovne kontrole naših operacija radi ocjene usklađenosti. Nastojimo da stvorimo bezbjedno i zdravo okruženje za sve kupce, komšije, posjetioce i izvođače radova, sprečavajući oboljenja ili povrede, gdje god je to moguće", tvrdi Kilibarda.

Predsjednik jedinog sindikata "Trebjese" Boro Delibašić kaže za CIN-CG da su zadovoljni odnosom uprave prema zaštiti na radu i zdravlju zaposlenih i da je cijeli sistem postavljen mnogo bolje nego prije 22 godine, kada je kompanija bila u državnom vlasništvu.

"Nema mnogo radnika iz tog perioda. Tehnologija je napredovala, kao i kvalitet zaštitne opreme, a propisi su usavršavani. Nekada se u pogonima moglo raditi i u papučama, a sada moramo da budemo u propisanoj opremi koja obuhvata od specijalne obuče, odjeće, fluorescentnih prsluka, do šljema, zaštitnih naočala i čepića za uši u pogonima gdje je buka", kazao je Delibašić. On tvrdi da uprava još nije odbila neki zahtjev u vezi zaštite na radu, niti šteti na kvalitetu i obimu opreme.

Na pitanje, o tome da li je radnicima teško da se pridržavaju strogih propisa, on kaže da je disciplina na visokom nivou "ne samo zbog mogućih kazni, već zbog

toga što je to u našem interesu”.

Kršenje propisa o zaštiti na radu, prema kolektivnom ugovoru, smatra se težom povredom radne discipline. Propisane su novčane kazne, a najblaža je tromjesečno umanjeње zarade 20 odsto. Najstroža je – otkaz. U protekle četiri godine samo je jedan radnik novčano kažnjen, jer nije nosio svu propisanu zaštitnu opremu.

Kada se novi radnik zapošljava u “Trebjesi”, prve dane provodi na predavanjima i obuci o zaštiti na radu, a zatim polaže testove u za to licenciranoj kompaniji. Nakon toga ima i internu obuku u fabrici. Tek, ako sve položi dobija ugovor o radu. Znanje se provjerava nakon 12 mjeseci, a ukoliko promijeni radno mjesto “polaže razliku predmeta”.

“Obezbeđujemo treninge i razvijamo svijest zaposlenih kako bismo izgradili kulturu odgovornosti na svim organizacionim nivoima. Linijski menadžeri su odgovorni za bezbjednost i zdravlje svojih zaposlenih, kao i da osiguraju da su

mašine i oprema sigurni. Svaki zaposleni odgovoran je, da zbog zaštite svoga zdravlja i bezbjednosti radi u skladu sa zakonskim zahtjevima i ustanovljenim procedurama. Svi zaposleni, izvođači radova iz drugih kompanija i posjetioci Trebjese moraju biti apsolutno svjesni i upoznati sa potencijalnim rizicima sa kojima se mogu susresti u raznim oblastima fabrike. Kao aktivni član Udruženja zaštite na radu Crne Gore, predvodimo talas podizanja svijesnosti o zaštiti na radu, u čemu ćemo, čvrsto vjerujemo, i uspjeti”, istakao je Kilibarda.

Pozitivne ocjene inspekcije zaštite na radu, kako je kazao Kilibarda, dodatno motivišu. Profesionalnu i pozitivnu saradnju sa Pivarom u odgovorima na pitanja CIN-CG, potvrdili su i iz Inspekcije zaštite na radu. Višednevni nadzor jednom godišnje, pokazuje da je kompanija ispunila sve zakonske obaveze.

Uz podsjećanje da je Pivara i prije privatizacije dobijala priznanja za primjenu

mjera zaštite na radu, iz inspekcije kažu da je, usklađivanjem nacionalnog zakonodavstva sa propisima EU, novim zakonom i podzakonskim aktima propisan veći nivo zaštite "koji kod ovog i drugih poslodavca mora da se sprovodi".

"Kada se promijeni neka norma iz zaštite na radu imamo sastanke i nove obuke. Ako se u bilo kojoj pivari iz grupe "Molson Coors" desi neki incident i mi odmah dobijemo informaciju o tome i šta bi trebalo uraditi da se slično eventualno preduprijedi u našim pogonima. Obavještenja o tome postavljaju se na svim ulazima. Imamo neformalno takmičenje ko će duže biti bez nekog incidenta", kaže Delibašić.

Od 18 kompanija "Molson Coorsa" u Evropi na dan posjete novinara CIN-CG, duže bez povrede na radu od nikšićke pivare bile su samo češke kompanije "Ostrava" sa 703 i "Smichov" sa 473 dana. U izvještaju na oglasnoj tabli detaljno je navedeno da se posljednji incident u ovoj poslovnoj grupi desio u pivari "Borsodi" u Mađarskoj, kada je vozač viljuškara prilikom silaska za vozila zakoračio u malo udubljenje na podu, izgubio ravnotežu i pao. Doktor je konstatovao iščašenje nožnog zgloba.

U posljednjem periodičnom izvještaju istaknutom u pogonima, navedena je i pohvala centrale predstavništvu za prodaju u distribuciju u Velikoj Britaniji koja je prešla 1.000 dana bez povrede radnika, kao i pivari "Ostrava" u Češkoj za 700 dana.

CILJ JE – NULA

Pivara "Trebjesa" je, kao članica "Molson Coors" grupe, u oktobru 2017. godine usvojila novu politiku zaštite životne sredine, bezbjednosti i zdravlja na radu, kojom su utvrđena tri glavna cilja – preventivnim djelovanjem svođenje broja povreda na nulu, podizanje svijesti o bezbjednosti, smanjenje uticaja na okolinu i sprečavanje zagađenja i umanjeње količine otpada koji odlažu na deponiju.

U maju 2018. usvojena je nova politika nabavke lične zaštitne opreme, kao rezultat dogovora menadžera zaštite i zdravlja na

radu, rukovodstva kompanije, odjeljenja za ljudske resurse i sindikata.

"Velika novina bila je zamjena viljuškara koji su radili na gas novim na električni pogon. Kako su bešumni ugradili smo na njih zvučne i svjetlosne oglašivače. Vozač i radnici imaju na privjesku posebne uređaje veličine ključa za automobil, koji su povezani u sistem. Kada vozač viljuškarom ulazi u pogon pritisne dugme i svi radnici znaju da je tu. Ako se radnik nalazi na putanji viljuškara, takođe, sistem ga locira i vozilo samo usporava nekoliko metara ranije", kaže Kilibarda.

PREGLEDI SU OBAVEZNI

Zdravstveni pregledi u Trebjesi obavezni su jednom godišnje za zaposlene raspoređene na radnim mjestima sa povećanim rizikom i na tri godine za ostale. Sanitarni pregledi obavezni su svakih šest mjeseci za zaposlene koji dolaze u direktnu vezu sa proizvodom. U medicinskim kartonima zaposlenih nema profesionalnih oboljenja.

"Imamo dobru dugogodišnju saradnju sa Domom zdravlja iz Nikšića koji prati ovaj bitan proces", naveo je Kilibarda.

Pravilnicima su predviđena i periodična ispitivanja sredstava za rad, opreme lične zaštite na radu i uslova radne sredine.

BURNA ISTORIJA U 123 GODINE

Prvu pivaru u Nikšiću „Onogošt“, uz dozvolu knjaza Nikole, osnovao je 1896. godine Vuko Krivokapić, koji je iskustvo u pivarstvu stekao prilikom boravka u Sarajevu. Kasnije mu se pridružuju novi akcionari i pivara se širi. Nova pivara, pod imenom „Trebjesa“, izgrađena je 1908. Godine. Fabrika je tokom Prvog svjetskog rata izgorjela, a podrum je Austro-Ugarska pretvorila u zatvor. Obnova je nakon rata potrajala, pa je proizvodnja nastavljena tek 1931. godine.

Nakon Drugog svjetskog rata, u kojem je ponovo oštećena, fabrika je nacionalizovana, a obnova i rekonstrukcija

je trajala do 1956. godine. Nakon toga postala jedan od najznačajnijih pivskih brendova u bivšoj Jugoslaviji. Prodata je 1997. godine belgijskoj kompaniji InterBrew za tadašnjih 25 miliona maraka. U trenutku privatizacije imala je 650 zaposlenih. Novi vlasnici su, usljed racionalizacije, uz otpremnine postepeno smanjivali broj zaposlenih.

InterBrew se 2004. godine spojio sa brazilskom pivarskom grupom AmBev, pa je Trebjesa postala dio nove grupe InBev. Investicioni fond CVC Kapital 2009. godine od InBeva kupuje sve njegove pivare u centralnoj i jugoistočnoj Evropi, uključujući i Trebjesu, za 2,3 milijarde eura. Naredne godine ova grupa postaje StarBrev.

Američko kanadska kompanija Molson Coors 2012. godine kupila je StarBrev za 2,3 milijarde dolara. Naredne godine novi vlasnik je otkupio sve manjinske akcije i postao jedini vlasnik, te Trebjesu iz akcionarskog transformisao u društvo sa ograničenom odgovornošću.

U okviru Molson Coors grupe postoji više od 90 brendova piva, a najpoznatiji su Coors Light, Molson Canadian, Carling, Staroplamen,... kao i regionalni Nikšičko, Ožujsko, Jelen i Apatinsko.

Goran KAPOR

**ZA BROJNE POVREDE I NESREĆE NA RADU U
FABRICI ORUŽJA ODGOVARALI SAMO RADNICI:**

**KO
STRADA -
KRIV JE**

U četiri veće eksplozije troje je ljudi poginulo, a 15 povrijeđeno za posljednjih pet godina. Inspekcija zaštite na radu je uočavala propuste i novčano kažnjavala poslovodstvo. Tužilaštvo je u svim predmetima smatralo da ti propusti nijesu bili uzrok nesreća

Mašinski inženjer **Marinko Medojević**, bivši šef sindikata fabrike oružja Tara u Mojkovcu, četiri godine pokušava da dokaže da je bio žrtva progona i nezakonito otpušten, jer je upozoravao na nepravilnosti u radu, opasne po sigurnost i zdravlje radnika.

Tri puta je dobijao otkaz. Sud ga je dva puta vraćao na posao. Treći put, proglašen je za tehnološki višak. Vrhovni sud je i to poništio. Prvostepeni sud u Bijelom Polju, onda, mijenja odluku i presuđuje u korist uprave. Presuda je na provjeri u Višem sudu.

Medojević kaže kako je spreman da ide do Strazbura, dokazujući da je platio visoku cijenu zato što je pokušavao da promijeni stvari.

U razgovoru za Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG), on tvrdi

da je, dok je bio šef pogona mehaničko tehničke obrade od 2002. do 2015. godine, kasnila nabavka opreme, da je unošeno više eksploziva nego što je dozvoljeno, a zaštita radnika na opasnim mjestima nije bila na potrebnom nivou. Ljudi su imali samo internu obuku, radili su prekovremeno, a on se zgražavao i zbog načina na koji se postupalo sa opasnim materijama.

Iz uprave mojkovačke fabrike su za CIN-CG odlučno demantovali i ove i navode drugih bivših radnika.

U fabrici Tara su se u posljednjih pet godina dogodile četiri veće eksplozije u kojima je troje ljudi poginulo, a 15 povrijeđeno. Inspekcija zaštite na radu je tim povodom uočavala propuste i novčano kažnjavala poslovodstvo. Tužilaštvo je smatralo da ti propusti nijesu bili uzrok nesreća. Radnici fabrike, koji su ostali živi u eksplozijama su, osim u jednom slučaju, sami preuzimali krivicu. Dva puta

su poginuli radnici označeni kao krivci, a tužilaštvo je obustavljalo postupak.

Fabrika u Mojkovcu proizvodi pištolje, puške, raketne motore, avio-katapulte...

U Tari kažu da "godinama unazad poštuju sva pravila zaštite na radu i obezbjeđuju radnicima bezbjedan rad". Oni, ipak, nijesu dozvolili da novinarka CIN-CG posjeti fabriku, uz obrazloženje da "imaju takav stav vezano za novinarske ekipe".

Izvor CIN CG-a, stručnjak za oblast zaštite od požara, tvrdi da problem sa zaštitom na radu u toj fabrici postoji odavno – da oprema nije zaduživana na vrijeme, da se sa opasnim materijama radilo u kancelariji, unosilo više eksploziva nego što je bilo dozvoljeno...

Još jedan od bivših radnika fabrike, inženjer Dragoslav Negoicić za nesreće u fabrici krivi neadekvatnu tehnologiju, nekvalitetne sirovine i loše uslove i nebezbjednost na radu. U jedinoj nesreći koja je dobila sudski epilog on je oglašen krivim da je izazvao jednu od eksplozija 2014. godine u kojoj je i sam povrijeđen, zajedno sa još pet radnika. Osuđen je uslovno na pola godine zatvora.

Negoicić tvrdi da su uzrok nesreće bili igličasti kristali koji se formiraju usljed neadekvatne tehnologije i nekvalitetnih sirovina. Tužilaštvo je, međutim, zaključilo da je nesreću izazvalo to što je on prebacio eksploziv iz pogona u neuslovnu laboratoriju. Na sudu, Negoicić je tvrdio da je, uz blagoslov šefova, proces filtracije u to vrijeme rađen u laboratoriji, jer je u pogonu bilo određenih kvarova, te da je sreća što su bili u toj prostoriji, jer u pogonu ne bi ostali živi.

Inspekcija zaštite na radu je, prema uvidu CIN-CG-a u dokument te službe, nakon eksplozije utvrdila da fabrika nije obezbijedila ljekarsko uvjerenje o osposobljenosti Negoicića za bezbjedan rad, da mu nije obezbijedila zdravstveni pregled, zbog čega su fabriku kaznili 530 eura. Utvrđeno i da povrijeđeni radnici nijesu koristili svu zaštitnu opremu, iako su je zadužili.

U razgovoru za CIN-CG Negoicić kaže da je tada fabrika švercovala sirovine i bez dozvole proizvodila inicijalni eksploziv, čijim rukovanjem se i desilo više eksplozija. On je to prijavio, ali na pitanje CIN-CG-a, iz Osnovnog tužilaštva u Bijelom Polju su odgovorili da nije bilo osnova za pokretanje krivičnog postupka. Isto tužilaštvo odbacilo je zbog zastare i prijavu Negoicića za falsifikovanje isprava u fabrici. Iz Tare su rekli da su i ti navodi neistiniti i zlonamjerni, te da ih plasiraju radnici „od kojih su neki od njih pravosnažno osuđeni zbog grubog kršenja pravila o zaštiti i bezbjednosti na radu”.

Iz Specijalnog tužilaštva, gdje je završila jedna od prijava Negoicića nijesmo dobili odgovor o njenoj sudbini. U njoj, Negoicić je tužiteljku optužio za falsifikovanje dokaza u istrazi eksplozije zbog koje je osuđen.

Sadašnji predsjednik Sindikata Goran Krgović na više poziva i poruka o tome zbog čega ga novinarka zove, nije odgovarao. Radnici fabrike sa kojima je novinarka CIN-CG razgovarala, pod uslovom da ostanu anonimni, tvrde da se situacija sada znatno poboljšala, da se koristi savremenija tehnologija i poštuju principi zaštite na radu i bezbjednosti.

Plate su u trenutku razgovora kasnile nekoliko mjeseci, ali ni to im nije bio problem. U međuvremenu, dok je trajala prepiska novinarke sa menadžmentom fabrike, njima su isplaćene dvije plate, a duguju im se još dvije. Uprava za kašnjenje krivi stečaj u Atlas banci.

Bivši radnici ove fabrike za CIN-CG kažu da se zaposleni boje da progovore, u strahu da će izgubiti posao. Iz Vlade, koja je vlasnik 12,5 odsto akcija u fabrici, za CIN-CG ocjenjuju da je TARA kompanija koja radi zakonito, bez subvencija, te da ostvaruje dobit.

"Samo u prošloj godini, TARA je imala prihod od 6,23 miliona eura, a od preuzimanja fabrike investirano je oko 12 miliona eura, od čega preko 300.000 eura u zaštitu na radu", navode iz Vlade, ističući da je prosječna plata zaposlenih 595 eura.

Služba za odnose s javnošću Vlade Crne Gore, kategorično je demantovala i tvrdnje pojedinih sagovornika CIN-CG da iza TARE stoji visoki funkioner iz Vlade, čak i sami premijer Duško Marković, pa zbog toga, navodno, radi što hoće. Ona je nazvala to neistinitim i zlonamjernim navodima, ističući da fabrika ni po jednom osnovu nije izuzeta od odgovornosti za propuste, o čemu, svjedoče inspekcijske kontrole i postupanja tužilaštva: "Tvrdnje bivših zaposlenih nećemo komentarisati, već ih pozivamo da svoja saznanja procesuiraju nadležnim organima".

Da je sve kako treba, ljudi ne bi stradali

Negoicić tvrdi da je oprema zaštite na radu bila sumnjivog porijekla i kvaliteta. "Kupovali su je od Kineza, da bi prošli jeftinije"

Bivši šef pogona pirotehnike u mojkovačkoj fabrici oružja kaže i da nije tačno da su radnici bili nemarni, tvrdeći da je na njih vršen strahovit pritisak.

"Radilo se danonoćno, prekovremeno, nesreće su se često događale vikendom, kada nije trebalo, ali poslovodstvu je bio samo jedan cilj u glavi – da se što više proizvodi u kratkim rokovima – i tu je moralo dolaziti do nesreća", zaključio je on.

U jednom od izvještaja, u koji je CIN-CG imao uvid, Negoicić je upozorio menadžment fabrike, neposredno prije incidenta zbog kog je osuđen, da zaposleni u pogonu već duže rade bez zaštitnih maski, rukavica i naočara.

"Moram da napomenem da kad se i nabave one su lošeg kvaliteta i vrlo brzo se cijepaju i postaju neupotrebljive", piše u tom izvještaju.

U drugom izvještaju, šef pogona takođe opominje da novi radnici, uključujući i njega, nemaju obezbijeđene pirotehničke cipele, bez kojih ne bi smjeli da uđu u pogon.

U izvještaju iz aprila 2014. godine se navodi da od zaštitne opreme još nisu dobijene maske, tako da radnici rade bez njih, ali ni gumene rukavice pa zaposleni koriste pocijepane.

„Kada smo zadužili nova radna odijela, radnica Jušković Beba primijetila je da na etiketi piše 50 odsto pamuk 50 odsto polyester. Kad je to reklamirala poslata je na prinudni odmor i zapriječeno joj da će ona platiti naknadno vještačenje, a da su odijela ispravna samo je greška na etiketi. Kasnije su ta odijela povučena i upotrijebljena kao krpe, a Jušković Bebi se niko nije ni izvinio“, navodi Negoicić u jednoj od primjedbi na vještačenje u sudskom postupku vođenom protiv njega.

On kaže i da je bilo previše radnika u malim prostorijama, te da su se u pogone nekontrolisano unošene zabranjene stvari.

„Na svemu se gledalo da se uštedi, švercovane su eksplozivne materije preko granice, to je kriminal što se radilo“, tvrdi Negoicić.

I njemu su zabranili ulazak u fabriku, a radnicima navodno zaprijetili da će onaj koji razgovara sa njim dobiti otkaz. Iz menadžmenta fabrike i ove tvrdnje bivših radnika negiraju, tvrdeći da se nad njima ustvari već deceniju vrši neosnovani progon.

U februaru 2014. godine povrijeđena je tadašnja šefica pirotehničkog sektora Gordana Bošković. Ona je preuzela odgovornost za eksploziju, koja nije nikada vještačena.

Negoicić tvrdi kako je u fabrici tada utvrđeno da sirovina sa kojom je radila nije bila dobrog kvaliteta, ali da je menadžment fabrike navodno naredio da se rezultati ispitivanja unište. Iz menadžmenta fabrike i ovo negiraju.

Radnica Slobodanka Ćorić poginula je u julu 2015. godine, dok je sedam njenih kolega tada lakše povrijeđeno. Riječ je o nesreći u rukovanju istom vrstom eksploziva, kao i u slučaju Negoicića.

Tužilaštvo je ocijenilo da je pokojna Ćorić izazvala eksploziju, jer nije pravilno odvajala smješu i da je nosila brushalter od sintetike. Negoicić tvrdi da je i ovdje, ustvari, problem bila neadekvatna tehnologija i sirovine.

Od posljedica eksplozije u januaru 2018. godine, poginuli su radnici Radovan Čobeljić i Maksim Vujičić. Do eksplozije je došlo upravo u pogonu kojim je ranije šefovao Negoicić.

Tužilaštvo je i u ovom slučaju ocijenilo da je poginuli Čobeljić kriv za tragediju i obustavilo postupak.

Negoicić na ovo kaže: „Da na tom radnom mjestu nije bilo bar 50 kilograma eksplozivnih materija ne bi posledice bile takve. Znam da je na ovom mestu bilo i po više od 200 kilograma- o tome se u fabrici uopšte nije vodilo računa.“

Opremi istekao rok, prekovremeno radili

U izvještaju parlamentarnog Odbora za zdravstvo, rad i socijalno staranje, koji je zasjedao u julu 2015. godine, neposredno nakon nesreće u kojoj je Ćorić poginula, piše da je Inspekcija novčano sankcionisala poslodavce fabrike zbog isteka opreme od gotovo tri mjeseca koju je koristila ona i povrijeđeni kolega Veselin Smolović.

Radnici u ovoj fabrici moraju da nose pamučnu garderobu koja ne stvara elektricitet i koja se obnavlja na 24 mjeseca.

Inspekcija za zaštitu na radu je zbog toga kaznila fabriku sa 530 eura, a još toliko jer akt o procjeni rizika nije bio propisno izmijenjen.

Zbog toga što su stručni nalazi o pregledu ispitivanja u elektro i gromobranskim instalacijama bili stariji od zakonom predviđenih 24 mjeseca, odnosno rok im je istekao gotovo tri mjeseca prije eksplozije, izrečena je još jedna kazna od 530 eura.

Inspektorka rada izrekla je i novčanu kaznu od 2.200 eura zbog prekovremenog rada.

„Inspekcija nije bila obaviještena o uvođenju prekovremenog rada ni jedan put iako se tu radilo o prekovremenom radu koji je trajao duže od 10 časova nedeljno“, piše u izvještaju Odbora.

Na sjednici Odbora se moglo čuti i da radnici koji rade na najrizičnijim mjestima u fabrici primaju plate od 250 eura.

Tužilaštvo je ocijenilo da ovi propusti u sistemu zaštite na radu nijesu uticali na tragediju, već da je pokojna sama kriva.

Inspekcija sada ne vidi problem

Zakonom o zaštiti i zdravlju na radu za nepoštovanje propisa su predviđene novčane kazne od 500 do 15.000 eura za pravno lice, za odgovorno 30 do 1000 eura, dok preduzetnik može biti kažnjen od 250 do 10.000 eura.

U Upravi za inspeksijske poslove sada tvrde da fabrika poštuje propisane mjere zaštite na radu i da se redovni

nadzor obavlja jednom godišnje, da posjeduje akt o procjeni rizika i dokaze o nabavci i zaduženjima opreme, kao i o osposobljenosti za bezbjedan rad, a redovno se mjeri statički elektricitet. Poslodavac je, ističu, upozorio na opasna mjesta ili na štetnosti po zdravlje koje se javljaju u tehnološkom procesu, kao i na mjere zaštite koje se moraju primijeniti i usmjerio na bezbjedne zone za kretanje.

I u fabrici tvrde da su ispunjene sve mjere i uslovi zaštite na radu i pozivaju se na inspeksijske nadzore i kontrole.

„Odnedavno je uvedeno i mjerenje statičkog elektriciteta u samim radnim prostorijama“, navode iz fabrike.

Švajcarska firma BT International, u vlasništvu kontroverznog biznismena Hajnriha Tometa je udio u bivšoj fabrici „4. novembar“ kupila 2007. godine. To je bilo bivše preduzeće Saveznog ministarstva odbrane koje je 2003. preuzela crnogorska Vlada i izvela ga iz stečaja. Od vojnog dijela fabrike formirana je „Tara Aerospace and Defence Products“, a od civilnog dijela „Tara Precision Works“. Kompanije su spojene 2015. godine.

Vlasnik fabrike Tomet je godinama u svjetskim medijima i organizacijama povezivan sa sumnjivim i nelegalnim radnjama na tržištu proizvodnje i prodaje oružja.

Iz fabrike za CIN-CG kažu da je Tomet u Švajcarskoj od medija dobio odštetu zbog povrede časti i ugleda, te da ni van te zemlje nijesu pokretani bilo kakvi postupci protiv njega.

„Gospodin Thomet nikada nije procesuiran za bilo koje djelo u Švajcarskoj ili inostranstvu, niti postoje bilo kakve indicije u tom smislu“, odgovoreno je za CIN-CG iz fabrike.

MILION VRAĆAJU NA RATE

U izvještaju Poreske uprave, iz juna ove godine, fabrika Tara se nalazi među 100 najvećih dužnika za poreze i doprinose na lična primanja.

„Tara aerospace and defence products“

nalazi na 15. mjestu sa dugom od 541.760 eura, a četiri mjesta iza „Tara precisions works“, sa kojom se spojila 2015. godine, duguje 428.688 eura. Dug je ušao u sistem reprograma Poreske uprave i plaćanja na rate.

Prema podacima Centralne depozitarne agencije, švajcarskoj firmi pripada oko 34 odsto vlasništva u fabrici, povezana kompanija iz Austrije „Kandussi Beteiligungs-und Handels-GmbH“ ima više od 25 odsto, a još jedna Tometova firma BTI Montenegro 15 procenata.

OTKUD DOZVOLA?

Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP), u dokumentu u koji je CIN-CG imao uvid kaže da fabrika nije ni tražila tu dozvolu od njih. Na pitanje novinarke o tome, rekli su da proizvodnja i promet vojne opreme nijesu u njihovoj nadležnosti i uputili na Ministarstvo odbrane (MO). Iz MO su, međutim, odgovorili da namjenska proizvodnja nije u njihovoj nadležnosti. Iz Ministarstva ekonomije su takođe uputili na MO.

U Zakonu o proizvodnji naoružanja i vojne opreme predviđeno je da dozvolu izdaje organ nadležan za poslove odbrane. Odgovor iz MO, na insistiranje CIN-CG-a da objasne ovu vrtešku, nije stigao do objavljivanja teksta, a čutanjem su uzvratili i iz Mojkovca.

Maja BORIČIĆ

**UMJESTO OBEĆANIH INVESTICIJA, NIKŠIČKA
ŽELJEZARA PRIVATIZACIJOM POSTALA MJESTO
OPASNO PO RADNIKE:**

**ČELIK JEDVA TEČE,
A GLAVA U TORBÍ**

**Postrojenja i oprema u
Željezari starija i od pola
vijeka i nepouzdana.
Predsjednik sindikalne
organizacije Željko
Rabrenović upozorava
da se oprema kojom
rade često kvari i da
nije bezbjedna. Poseban
problem su kranovi u
kokilnoj i livnoj hali**

Nikšićka Željezara Toščelik, nekada gigant sa sedam hiljada radnika, danas predstavlja jedno je najopasnijih mjesta po radnike u Crnoj Gori, iako je od septembra ove godine proizvodnja, kao i zarade malog broja preostalih zaposlenih, svedena na minimum.

U svega nekoliko pogona, gdje još oko 320 radnika proizvodi specijalne vrste metala i legure, čelik teče samo noću i nedjeljom kada je jeftina struja, ali u posljednje vrijeme često ni u tom periodu zbog nedostataka sirovine, repromaterijala ili zbog kvarova na opremi staroj i pola vijeka i opasnoj za bezbjednost i zdravlje radnika, potvrđeno je Centru za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG).

Turska Tosjali grupa postala je vlasnik Željezare u aprilu 2012. godine kada je iz

stečaja kupila cjelokupnu imovinu za 15,1 milion eura. To je bila četvrta privatizacija nekadašnjeg giganta, a ni ona se nije pokazala uspješnom. Novi vlasnik je tada najavio zapošljavanje novih 550 radnika i investicije od 35 miliona eura u prve tri godine. Umjesto toga smanjen je broj radnika, a i zarade.

Ovaj period obilježila su i dva smrtna slučaja na radnom mjestu i više teških povreda.

U Željezarinom pogonu Kovačnica u januaru 2013. godine su povrijeđena dva radnika, a **Miljan Jovanović**, radnik održavanja, je nakon nekoliko dana podlegao povredama. Osnovno tužilaštvo iz Nikšića je tada podiglo optužnicu protiv direktora ovog pogona **Ratka Jovanovića**, zbog krivičnog djela – teško djelo protiv opšte sigurnosti i propusta u organizaciji procesa rada. Iz tog tužilaštva su saopštili

za CIN-CG, da je ovaj postupak okončan pravosnažnom oslobađajućom presudom Jovanoviću.

U maju 2014. u Željezari se opet dogodila nesreća. U Kovačnici je prilikom obavljanja radnih zadataka, poginuo radnik održavanja **Milovan Nikolić**. Tužilaštvo je tada protiv šefa centralnog održavanja **Draška Mušikića**, pokrenulo istražni postupak zbog sumnje da je izvršio krivično djelo protiv opšte sigurnosti. Iz tužilaštva kažu da je ovaj postupak kasnije obustavljen zbog „nepostojanja krivične odgovornosti na strani odgovornih lica”.

Željezara Toščelik je jedina kompanija o čijem radu je održano specijalno kontrolno saslušanje u crnogorskom parlamentu u junu 2015. godine, upravo o zaštiti

na radu. Tada se saznalo da kompanija nema akt o procjeni rizika na radnom mjestu, kao i da za mnoga postrojenja i opremu nema upotrebne dozvole, odnosno obavezne sertifikate o tome da je rad na njima bezbjedan. Skupštinski odbor zasjedao je nakon protesta radnika Željezare, koju su saopštavali i da neće raditi dok se ne poboljša bezbjednost radnog procesa. Sjednica je zakazana na zahtjev nedavno preminulog poslanika Janka Vučinića. Parlamentarci su tada preporučili inspektorima za zaštitu na radu, da što češće posjećuju Željezaru.

Otkad je Tosjali grupa preuzela fabriku, bilo je i više nesreća sa teškim povredama radnika. U Čeličani su u decembru 2012. godine, usljed havarije, povrijeđena trojica

radnika od eksplozije šljake. **Milenko Roćenović** je zadobio opekotine drugog stepena. Nakon liječenja vratio se na posao i ponovo je u januaru naredne godine povrijeđen na radnom mjestu.

Milun Todorović je u februaru 2015. godine teško povrijeđen na radnom mjestu u Kovačnici, kada se čelični komad dužine oko metar i težak blizu pola tone odlomio i pao sa prese. Todoroviću, koji je bio radnik po ugovoru, polomljene su obje noge ispod koljena.

U istom pogonu je par dana ranije **Ratku Gardaševiću**, vozaču u Saobraćaju, mašina otkinula pola kažiprsta.

Posljednja nesreća sa teškom povredom desila se u oktobru prošle godine kada je **Zlatko Šarović** pao sa kranske staze.

Uprava Željezare nije bila voljna da omogući ekipi Centra za istraživačko novinarstvo posjetu fabrici, kao ni da odgovori na pitanja o preduzetim mjerama zaštite na radu. Opravdanje je bilo da zbog smanjenja proizvodnje, usljed pada cijena metala na tržištu, nijesu u mogućnosti da daju odgovore za CIN-CG, koji analizirajući stanje u privatizovanim kompanijama, radi na podizanju svijesti o značaju zaštite na radu.

Iz Uprave za inspekcijske poslove, čiji dio je i inspekcija zaštite i zdravlja na radu, za CIN-CG su potvrdili da je od trenutka kada je Toščelik preuzeo Željezaru "u početku došlo do značajnijeg zastoja u poštovanju normi zaštite i zdravlja na radu, a što je kao posljedicu imalo i povećanje povreda na radu među kojima teških i smrtnih".

"Ovakvo stanje dalo je povoda za pojačani nadzor od ove inspekcije, zbog čega je u narednom periodu poslodavac oblast zaštite na radu unaprijedio, ali je i dalje izražen problem sa 'starim postrojenjima', naročito elektro-mosnim dizalicama (kranovi), koje su jedan od ključnih sredstava za rad u Željezari. Zbog neisplativosti ili amortizovanosti opreme, veliki dio postrojenja koja su u prethodnom periodu bila osnov u proizvodnji, prestao je sa radom", naveli su iz ove inspekcije.

I inspekcijski nadzor u Željezari je, kako su naveli specifičan, jer se obavlja po proizvodnim cjelinama, s obzirom na njihovu veličinu.

"Riječ je o specifičnoj proizvodnji koja se odvija samo noću u periodu od 23 do sedam, časova, zbog ekonomičnosti potrošnje električne energije", potvrdili su iz inspekcije.

Predsjednik Sindikata Željezare Toščelik **Željko Rabrenović** kazao je za CIN-CG da su radnici veoma nezadovoljni zaštitom na radu u fabrici i da postoje veliki problemi.

"Oprema sa kojom radimo je stara i po nekoliko decenija, često se kvari i nije bezbjedna za rad. Naročito su opasni kranovi u kokilnoj i livnoj hali, gdje se obavlja izlivanje tečnog metala u kalupe.

Jedan kran i ne radi, jer mu je istekla upotrebna dozvola, a problem su i podesti i livne ploče. Problema imamo i sa starim kazanima u Energani zbog pucanja cijevi", kazao je Rabrenović.

On kaže da imaju dobru saradnju sa Inspekcijom zaštite na radu i podsjeća da je još teže bilo prije pet godina, kada se za kratko vrijeme desio veliki broj nesreća, jer su tada i na opasnim mjestima radili po 14 sati dnevno više dana zaredom.

Posljednje smanjenje zarada imali su u septembru, kada im je najavljeno da će zbog pada cijena metala na tržištu tako primati do januara naredne godine. "Čekamo da vidimo da li će nam vratiti zarade na prethodni nivo. Sada su oko 300 do 350 eura i za ova teška i opasna radna mjesta za redovnih 186 radnih sati tokom 22 radna dana mjesečno", kazao je Rabrenović.

Da su stara postrojenja i oprema problem za bezbjedan, ali i ekonomičan rad Željezare priča se već decenijama. Prethodni vlasnik, firma MNSS na of-šor adresi u Holandiji, kupila je Željezaru 2006. godine za 5,2 miliona eura i obavezu investiranja 118 miliona.

Ko su bili stvarni vlasnici ove kompanije nikada se nije saznalo, ali su njeni predstavnici u prvom Upravnom odboru bili **Radimir Vukčević, Oleg Obradović, Branko Čavor, Blagoje i Želimir Cerović, Miodrag-Daka Davidović, Andrija Racković i Greg Kuenzel**. Nešto kasnije i **Ana Đukanović**, tada Kolarević.

Stečajna uprava je kasnije tvrdila da je MNSS u kompaniju investirao svega 15 od obaveznih 118 miliona eura. Međutim, ova firma je sa partnerom iz stečajne mase tražila 50 miliona na ime investicija. Ovaj zahtjev stečajna uprava je odbila.

Za jedan kredit za investicije od 26,3 miliona eura garancije je dala Vlada Crne Gore. Iz državnog budžeta za ovaj kredit i prispjele kamate kasnije su plaćena 33 miliona eura. Iz stečajne mase država nije mogla da naplati ništa od ove sume.

Tosjali grupa je ranije tvrdila da je od preuzimanja u fabriku investirala više od osam miliona eura. I pored toga, radnici

svakodnevno rizikuju život zbog zastarjelih postrojenja i opreme sa kojima rade, a odlučna akcija nadležnih očigledno izostaje. Željezara prikazuje gubitke u poslovanju od preuzimanja 2012. godine. Minus je lani bio 4,2 miliona eura, a godinu ranije sedam miliona eura. Nagomilani gubici veći su od ukupne vrijednosti kapitala kompanije za 37 miliona eura. Kratkoročne i dugoročne obaveze kompanije na kraju prošle godine iznosile su 58,8 miliona eura. Iz fabrike, koja je nekada zapošljavala više nego što sada ima ukupno radnika u industrijskom sektoru u Crnoj Gori, ne naziru se ljepše vijesti.

Nekada deset, a sada jedan

Iz Inspekcije kažu da je veoma teško porediti sprovođenja propise o zaštiti na radu u Željezari prije 20 i više godina, kada je fabrika bila državna i imala i do 7.000 radnika, i danas.

"Velike su razlike u broj zaposlenih, profitnim centrima koji su bili tada u funkciji, vrsti proizvoda, važećim propisima u tom periodu. Zaštitom na radu u Željezari Nikšić tada se bavila služba gdje je radilo više od 10 zaposlenih. U fabrici je bilo obezbijeđeno prisustvo stručnih lica zaštite na radu 24 sata. Danas u Željezari Tošćelik sa znatno manjim brojem zaposlenih, zaposleno je jedno stručno lice sa visokom stručnom spremom za poslove zaštite na radu", naveli su iz inspekcije.

Inspekcija: Najopasnije u Kovačnici

Iz Uprave za inspeksijske poslove navode da se povrede u Željezari najčešće dešavaju u Kovačnici, "gdje su se u kratkom vremenskom periodu desile teške povrede na radu sa smrtnim posledicama (09.01.2013.godine, pad sa viljuškara i 08.05.2014.godine, pad sa kranske staze) o čemu je dostavljena dokumentacija tužilaštvu koje je vodilo postupak".

"Za sve smrtne, teške povrede

ili incidentne situacije, za koje je bila obaviještena Inspekcija rada za oblast zaštite i zdravlja na radu, u saradnji sa predstavnicima tužilaštva i MUP-a, izvršen je uviđaj, na osnovu čega su sačinjeni zapisnici od strane ove inspekcije i proslijeđeni nadležnim državnim organima. U slučajevima kada su utvrđene nepravilnosti u vezi sa primjenom propisa iz zaštite na radu inspektori su preduzimali mjere i radnje za njihovo otklanjanje”, rekli su iz Inspekcije.

Goran KAPOR

**IGNORISANJE PRAVILA ZAŠTITE NA RADU U
DRVOPRERADI ČESTO UZIMA DANAK:**

**GLAVA SE GUBI ZA
SEKUND NEPAŽNJE**

U proteklih pet godina u ovoj djelatnosti poginulo je osam radnika, dok je još šest zadobilo teške tjelesne povrede, što je po crnom bilansu odmah iza građevinarstva. Uzroci stradanja obično su nepažnja, nedostatak koncentracije i nekorištenje zaštitne opreme, ali ima i primjera da su poslodavci platili visoke odštete

“Nepažnja i gubitak koncentracije zbog premora, ličnih problema ili ako se jednostavno zamislite vode u tragediju.”

Predsjednik sindikalne organizacije Šumarskog-industrijskog kombinata „Polimlje“ iz Berana Zoran Mihajlović, u razgovoru za Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG), tako objašnjava najčešće uzroke stradanja radnika i crnog bilansa u ovoj djelatnosti.

Iz Inspekcije za zaštitu i zdravlje na radu kazali su za CIN-CG da je u posljednjih pet godina u drvoprerađi i šumarstvu u Crnoj Gori bilo ukupno 14 povreda na radu, šest teških i osam sa smrtnim ishodom. Po broju stradalih, to je odmah iza građevinarstva. Iz Uprave za inspekcijske poslove, međutim, nijesu odgovorili na pitanje o detaljima ovih nesreća, kao ni kod kojih poslodavaca su se desili.

„Najčešći uzrok je udar trupca, ali je bilo povreda uzrokovanih nepravilnim korišćenjem sredstava za rad i

neprimjenjivanja saobraćajnih propisa u krugu stovarišta drvnih sortimenata“, naveli su iz inspekcije.

Mihajlović kaže da zaposleni u „Polimlju“ imaju zaštitnu opremu i prošli su obuku, ali ni to nije uvijek dovoljno.

„Za jedan sekund nepažnje u šumi prilikom sječe drveća možete izgubiti glavu. Radimo sa vrlo jakim i opasnim mašinama, sa velikim brzinama rezanja. Ako stalno nijeste maksimalno koncentrisani, u trenutku možete lako ostati bez prstiju ili nešto još gore. Uvijek može biti više ili bolje zaštitne opreme, ali vas ona ne može spasiti, ako na vas pada deblo od nekoliko stotina kilograma, ili ako ste ruku stavili na pogrešno mjesto na mašini. Potrebno je stalno ukazivati na rizike i opasnosti koje ovaj posao nosi i podsticati ljude da koriste zaštitnu opremu i da se pridržavaju propisa“, kaže Mihajlović, čelnik jedne od rijetkih sindikalnih organizacija u ovoj djelatnosti.

Posljednja velika nesreća, prema njegovim riječima u firmi gdje radi, desila se prije osam godina. Radnik je poginuo

kada je upao u bazen sa vrelom vodom, gdje se termički obrađuju debla.

U šumarstvu i drvoprerađi registrovano je oko 150 firmi, sa dvije hiljade zaposlenih, što je jedan odsto od ukupnog broja radnika u Crnoj Gori. U ovoj industriji krajem 80-tih godina prošlog vijeka radilo je skoro 20 hiljada radnika, a samo je bivši gigant „Gornji Ibar“ iz Rožaja imao oko 2.300 zaposlenih, više nego sada svi zajedno.. Ugašeni su drugi veliki drvni kombinati „Vukman Kruščić“ iz Mojkovca, „Špiro Dacić“ iz Bijelog Polja, „Marko Radović“ iz Podgorice, Impregnacija iz Kolašina,... „Vektra Jakić“ je prestala sa radom i čeka stečaj. Većina sadašnjih preduzeća bavi se obradom oblovine i jednostavnijim nivoom prerade, dok je porastu samo proizvodnja peleta.

Ova oblast sada je specifična je po tome što vrlo malo firmi ima organizovan sindikat, radna mjesta su raštrkana u šumi što otežava kontrolu inspekcijama, a značajna je i pojava rada na crno.

Prema odgovorima iz inspekcije, standardi i važeći propisi nijesu problem, iako su pravilnici koji preciznije definišu oblast zaštite na radu u drvoprerađi ostali isti još od vremena prije privatizacije. Njihove izmjene, tvrde, nijesu bile potrebne jer su tada urađeni vrlo kvalitetno i bili su ispred svog vremena. Sadašnji crnogorski Pravilnik o zaštiti na radu u šumarstvu potiče iz 1987. godine i bio je dio tadašnjeg jugoslovenskog standarda. Koliko se zaštititi na radu u bivšoj Jugoslaviji posvećivalo pažnje, pokazuje podatak da je u Hrvatskoj, članici Evropske unije, na snazi pravilnik o zaštiti na radu u ovoj oblasti iz 1986. godine i nije bilo potrebe da se usklađuje sa evropskim normama, jer je prije više od tri decenije već bio evropski.

„Inspekcijски nadzor u ovoj oblasti je jako složen s obzirom na to da se kod sječe šuma obavlja na lokacijama koje obuhvataju veliki prostor. Svi koncesionari i drvoprerađivači u formalnom smislu zadovoljavaju standarde posjedujući svu potrebnu dokumentaciju iz oblasti zaštite i zdravlja na radu, ali ipak nezgode se

dogadaju“, kazali su iz Inspekcije.

Direktor „Kubura prometa“ iz Kolašina **Ljubiša Kuburović** u razgovoru za CIN-CG kaže da se svi u kompaniji još sjećaju tragedije od prije tri godine, kada je stradao radnik prilikom sječe šume.

„Dio stabla koje je padalo udarilo ga je u glavu i smrtno povrijedilo. Nije nosio šljem koji smo našli nedaleko od njega. Da ga je nosio možda bi bilo drugačije. I pored toga što se desilo, a zaposleni to pamte, prilikom obilaska terena pronalazim radnike koji ne nose zaštitnu opremu. Uveli smo vrlo visoke novčane kazne za taj prekršaj, ali ni to nije dovoljno. Dogodilo se da sam radnika značajno novčano kaznio zbog nenošenja zaštitne opreme, a on se naljutio i dao otkaz“, kazao je Kuburović.

Na pitanje CIN-CG-a, šta je obrazloženje radnika koji ne nose propisanu zaštitnu opremu, on kaže da dobija odgovore kako im ona smanjuje preglednost, da se teže kreću ili da im je neudobna.

„Za šljem kažu da im smanjuje preglednost, kao i da je ljeti pod njim vruće, a da je zimi hladan zbog čega ispod moraju da nose kapu pa im je neudobno. Imamo i više od 40 izgubljenih šljemova, što neki koriste kao izgovor“, kazao je Kuburović.

Vlasnik „Javorka“ iz Nikšića **Brano Mićković** rekao je za CIN-CG da se nezgoda na radu u njegovoj firmi posljednji put desila prije dvije godine, kada se povrijedio radnik radeći na mašini. Uzrok nezgode bila je nepažnja zaposlenog, ali je sud utvrdio i obavezu poslodavca da isplati obeštećenje od 17 hiljada eura.

Njegova firma je radnicima, kako tvrdi Mićković, obezbijedila zaštitnu opremu i svi su prošli obuku o zaštiti na radu i bezbjednom rukovanju opremom.

„Svi ti sertifikati su uzalud, ako se pravila ne primjenjuju u praksi. Za nezgode su, prema izvještajima, većinom krivi zaposleni. Opuste se, popusti koncentracija ili im je teško da nose svu zaštitnu opremu. To jeste tako, ali smatram da smo svi mi krivi kada se nešto tako desi i da svi, i poslodavci i ostali, moramo da uradimo mnogo više na promociji zaštite na radu i

na ukazivanju na moguće posljedice kako bi spriječili da se takve stvari dešavaju”, kaže Mićković.

Povrede i na putu do posla

Andrijana Bojović iz „ŠIK Polimlja” kazala je za CIN-CG da su u poljednje četiri godine imali deset povreda na radu. Pored toga bilo je i nekoliko povreda na putu do posla ili prilikom povratka.

„Uzrok povreda je u većini slučajeva nepažnja radnika. Pritom, nije riječ o neosposobljenim i radnicima bez radnog iskustva, već suprotno. S obzirom na to da radimo sa opasnim mašinama kao što su brojni rotacioni djelovi, noževi za rezanje furnira, sredstva za unutrašnji transport i slično, možemo reći da je broj povreda relativno mali. Da činimo sve što je moguće u zaštiti na radu, govori i činjenica da za posljednje četiri godine nismo imali nijedan sudski spor o naknadi štete zbog povrede”.

Za stručne poslove zaštite na radu u „Polimlju” imaju ugovor sa firmom „D&D Ing” iz Berana.

U sestrinskoj firmi „Boj commerc” iz Andrijevice, koja ima iste vlasnike kao ŠIK i bavi se istom djelatnošću, situacija je slična jer su iste osobe zadužene za sprovođenje mjera zaštite na radu, a broj povreda je manji zbog manjeg obima posla. Bojović je istakla da do sada nijesu imali slučaj prijavljenog profesionalnog oboljenja.

Poslodavac mora da dokaže da nije kriv

U djelatnosti poput šumarstva i dvoprerade postoji takozvana „pretpostavljena odgovornost” poslodavca u slučaju povrede radnika i njegovog oštećenja.

Kako su za CIN-CG objasnili iz Privredne komore, pretpostavljena odgovornost propisana je Zakonom o obligacionim odnosima kao obeštećenje zbog štete nastale od opasne stvari ili opasne djelatnosti.

Zakon definiše da se opasnim stvarima smatraju „pokretne ili nepokretne stvari, čiji položaj ili upotreba, ili osobine, ili samo postojanje predstavljaju povećanu

opasnost štete za okolinu”, a opasnim djelatnostima smatraju se one „koje predstavljaju povećanu opasnost štete za okolinu”.

Zakonom je precizirano i da se „šteta nastala u vezi sa opasnom stvari, odnosno opasnom djelatnošću smatra da potiče od te stvari, odnosno djelatnosti, izuzev ako se dokaže da one nijesu bile uzrok”, kao i da za „štetu od opasne stvari odgovara njen imalac, a za štetu od opasne djelatnosti odgovara lice koje se njom bavi”.

Ovo znači da se u slučaju štete pretpostavlja odgovornost poslodavca i da je na njemu teret dokazivanja da nije kriv. Ako ne dokaže da je preduzeo apsolutno sve mjere zaštite na radu, bez obzira na to da i zaposleni može biti kriv, poslodavac je odgovoran za naknadu štete. U tom slučaju, zaposleni će pored naknade od kolektivnog osiguranja dobiti i naknadu od poslodavca, koja zavisi od težine povrede i postojanja stepena invaliditeta.

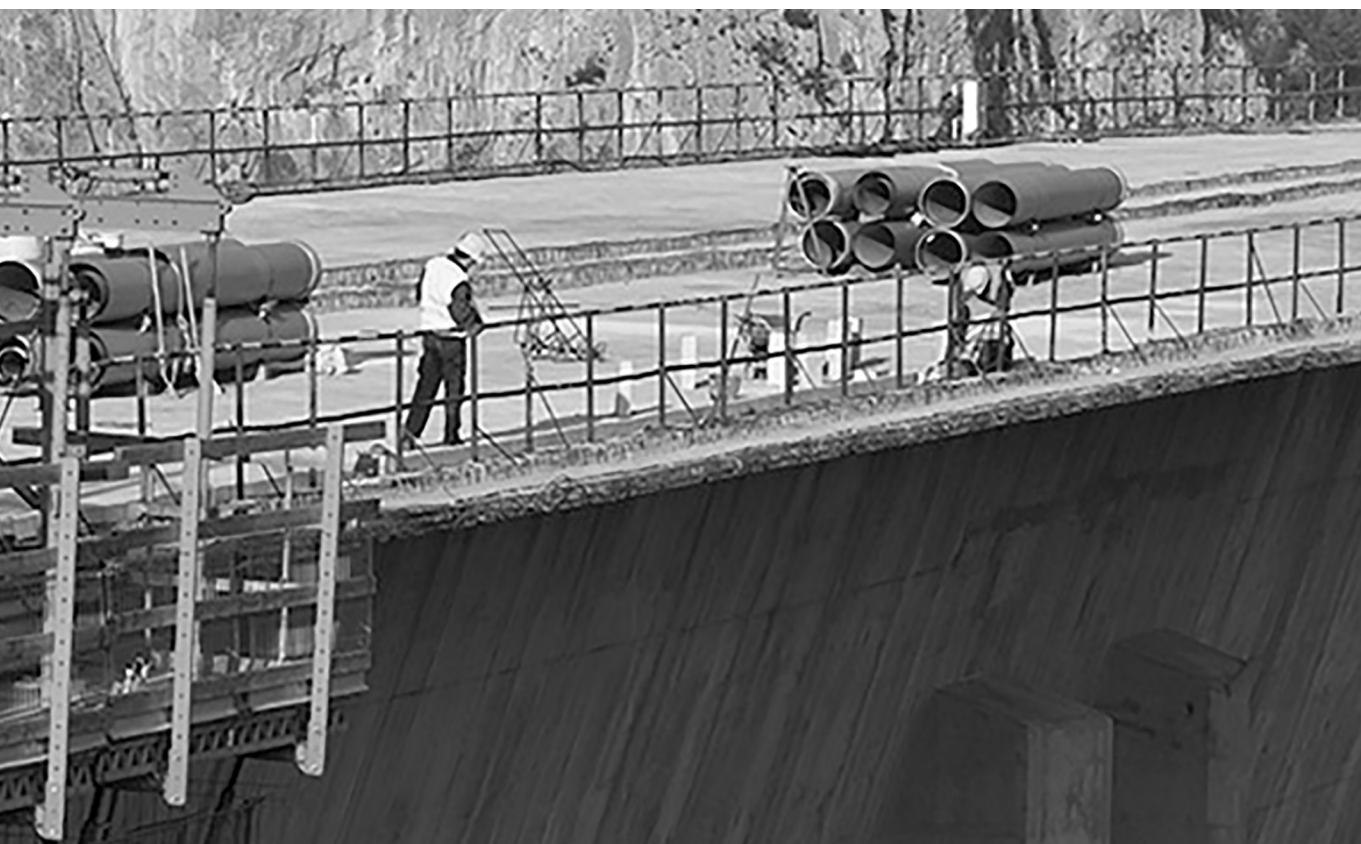
Da bi izbjegao „pretpostavljenu odgovornost” poslodavac mora da ispunjava sve obaveze – periodično ispitivanje uslova radne sredine i sredstava (opreme, mašina i alata) za rad, da ima pravilnik o zaštiti i zdravlju na radu, akt o procjeni rizika, program osposobljavanja zaposlenih za bezbjedan rad, da redovno vodi i ažurira 12 evidencija iz ove oblasti. Prije zasnivanja radnog odnosa poslodavac ima obavezu da radnika osposobi za bezbjedan rad, a svaki zaposleni u personalnom dosijeu mora da ima sertifikat o osposobljenosti za bezbjedan rad na njegovom radnom mjestu.

Zaposlenom mora biti izdata na upotrebu oprema lične zaštite na radu u skladu sa normativom. Svako radno mjesto i sredstvo za rad u pogonu mora da bude obilježeno znakovima upozorenja.

Svi zaposleni moraju biti osigurani od povreda na radu na teret poslodavca. U slučaju takvih povreda zaposlenom se mora odmah izdati povredna lista, a u slučaju teže povrede obavještava se inspekcija.

Goran KAPOR

**OD POČETKA GRADNJE AUTO-PUTA POGINULO
ČETVORO, A POVRIJEĐENO VIŠE RADNIKA:**

**ZBOG POJASA
U AMBIS**

Trojica stradalih, prema nalazima istrage, nijesu koristili zaštitnu opremu, a na četvrtog se obrušila ogromna količina zemlje. Iz kineske kompanije CRBC ocjenjuju da je broj nezgoda "relativno mali", s obzirom na obim i kompleksnost radova. Za kontrolu mjera zaštite na radu angažovano je 90 stručnjaka koji su neprestano na terenu

Četvoro mrtvih, dvoje teže povrijeđenih i veći broj radnika sa lakšim povredama, crni je bilans u protekle četiri godine na gradilištu dionice autoputa Podgorica – Mateševo. Sva četiri poginula radnika su kineski državljani.

U tri slučaja, prema rezultatima istrage, stradali radnici su označeni i krivim za nesreću, dvojica jer nijesu koristili zaštitnu opremu, a jedan se našao na zabranjenom mjestu. Jedna tragedija se nije mogla predvidjeti, jer se obrušila ogromna količina zemlje.

„Desio se i manji broj sporadičnih lakših povreda, koje su nastajale uglavnom kao posljedica zamora i nepažnje pojedinaca. Ukupno gledano, imajući u vidu period izgradnje, kao i 40 aktivnih gradilišta od Podgorice do Kolašina i kompleksnost radova, možemo konstatovati da je broj

nezgoda na radu relativno mali, što pokazuje da svi uključeni subjekti na ovom projektu posvećuju izuzetno veliku pažnju oblasti zdravlja i zaštite na radu“, saopšteno je Centru za istraživačko novinarstvo (CIN-CG) iz kineske kompanije CRBC, koja je glavni izvođač radova.

Neočekivani odron u tunelu odnio jedan život

U jeku najvećih radova na autoputu bilo je angažovano oko tri hiljade radnika iz Kine, 1.200 iz Crne Gore i još 200 iz susjednih država i drugih stranaca. Sada, kada je završeno oko 90 odsto građevinskih radova, ima ih upola manje. Proteklih dana zbog kineske Nove godine većina je bila na odsustvu u domovini, ali se vraćaju naredne sedmice.

Prva pogibija desila se početkom oktobra

2017. godine u tunelu Klopot, kada se na poginulog radnika i još jednog koji je povrijeđen, obrušila zemlja zbog, kako je saopšteno, nepredvidljivih geoloških problema.

„Do obrušavanja je došlo zbog blizine čela napredovanja tunela 'Klopot' u odnosu na projektovanu tačku izlaza tunela u kojem se javljaju zone gdje je krečnjak više oštećen u obliku odvojenih blokova pješčano-glinaste strukture i veće količine zemljanog materijala koji nije vidljiv u okviru profila iskopa tunela“, saopšteno je iz Uprave za inspekcijske poslove čija je rudarska inspekcija obavila uviđaj.

Drugi smrtni slučaj desio se u decembru 2017. godine na gradilištu mosta Moračica, kada je 27-godišnji radnik preminuo od povreda zadobijenih nakon pada sa stuba visokog šest metara. Inspekcija zaštite na radu je prilikom uviđaja konstatovala da nije koristio pojas za rad na visini, iako mu je bio obezbjeđen.

Na Jabučkom kršu u februaru 2018. godine poginuo je treći kineski radnik, kada ga je pregazila građevinska mašina u lijevoj cijevi tunela „Preslo“. Inspekcija tvrdi da se, „iz nepoznatih razloga u trenutku utovara i transporta ranije odminiranog materijala, našao na transportnoj liniji jednog od kamiona u vlasništvu firme CRBC“.

U aprilu 2018. godine, dok je uklanjao skelu sa stope mosta Moračica, radnik je pao sa visine od 140 metara. Iz inspekcije je saopšteno da je i u ovom slučaju do tragedije došlo jer nije koristio pojas za rad na visini „iako mu je bio obezbjeđen“.

I iz CRBC ističu da su u oba slučaja pada sa visine na gradilištu mosta Moračica radnici imali neophodnu opremu, prošli potrebnu obuku i dobili sertifikate iz zaštite na radu, ali da su zbog nepažnje otkacili pojaseve za rad na visini i nastavili bez njih, što se završilo kobno.

„Dvije povrede sa smrtnim ishodom desile su se u tunelima, jedna usljed obrušavanja zemlje i stijenske mase, što se nije moglo predvidjeti, a druga, prilikom odvoženja miniranog materijala pri čemu se radnik nalazio u zabranjenoj

zoni kretanja. I u ovim slučajevim radnici su imali svu potrebnu opremu, obuke i sertifikate, a kompanija CRBC svu neophodnu dokumentaciju i preduzete mjere za sprečavanja rizika povređivanja u toku rada, u skladu sa zakonom“, tvrde iz ove kompanije.

Dvije teže povrede, prema uviđajima inspekcije, desile su se zbog nesprovođenja mjera zaštite i zdravlja na radu, koje su definisane aktima izvođača odnosno podizvođača radova. U jednom slučaju, zaštitna ograda nije bila propisno postavljena, a u drugom radnici nijesu poštovali mjere zaštite prilikom demontaže skele.

Iz Uprave za inspekcijske poslove navode da se na gradilištu autoputa desila i jedna, kako je stručno nazivaju „opasna pojava“, koja je mogla da ozbiljno ugrozi život i zdravlje radnika, kada je „prilikom

montaže građevinskog kрана za izgradnju nosača mosta Moračica konstrukcioni dio pao na platformu na kojoj su stajala tri kineska montažera". Oni su odskočili sa platforme, ali su bili vezani za zaštitnu ogradu i ugruvali se, a ljekar je konstatovao lakše povrede.

Inženjeri zaštite na radu, koju su proveli ekipu CIN-CG kroz gradilišta, kažu da je bilo najopasnije raditi na skelama i kranovima na mostu Moračica. Radnici su stalno morali biti vezani, uz posebne mjere opreza. Četvorica radnika su, na primjer, skidali skelu i liftove sa mosta, a osmorica su brinula o njihovoj bezbjednosti.

U četiri kampa na gradilištu postoje ambulate sa dežurnim ljekarom i dvoje medicinskih sestara ili tehničara, koji rade kao izabrani ljekari radnicima, a liječe i lakše povrede. Imaju i dvoje opremljenih ambulantnih kola, jer u slučaju nezgode

hitna pomoć je daleko.

Izgradnja auto-puta je bila novina za sve – crnogorske podizvođače, inspektore i predstavnike Ministarstva saobraćaja, ali i za kineske izvođače koji su se prvi put susreli sa Crnom Gorom i njenim propisima.

„Na početku je bilo problema zbog prilagođavanja našim propisima, koji su vrlo brzo prevaziđeni kroz dobru saradnju sa glavnim izvođačem i podizvođačima na ovom projektu. Glavni izvođač je pored potrebnog broja stručnih lica za zaštitu i zdravlje na radu iz reda svojih zaposlenih, raspisao međunarodni tender i angažovao i spoljnu organizaciju ovlašćenu od Ministarstva rada i socijalnog staranja, a na

pojednim sekcijama i više njih. Nadzor nad realizacijom projekta, po svim segmentima, pa i u pogledu primjene mjera zaštite i zdravlja na radu obavlja i kompanija koju je angažovao investitor, tako da kontinuirani nadzor inspektora za oblast zaštite i zdravlja na radu predstavlja krajnji vid sistema kontrole", saopštili su iz Uprave za inspeksijske poslove.

Iz CRBC tvrde da je zaštita na radu na ovoj dionici autoputa organizovana ne samo u skladu sa crnogorskim propisima, već i prema najboljoj međunarodnoj praksi i specijalnim zahtjevima investitora. Na gradilištu je angažovano oko 90 ovlašćenih osoba za zaštitu na radu, a svaka radna aktivnost propisana je do detalja.

Zbog veličine i obima radova, inženjeri zaštite na radu borave na gradilištu puno radno vrijeme, što je prvi takav slučaj u Crnoj Gori. Na drugim gradilištima njihov

posao je većinom da pripreme dokumenta i mjere zaštite, a zatim povremeno obavljaju kontrole.

„Angažovana je sertifikovana ovlašćena organizacija koja je prisutna na svakom pojedinačnom gradilištu na ovoj dionici. Svaki podizvođač ima sopstvenu ovlašćenu organizaciju i prije ulaska na gradilište mora da potpiše ugovor o sprovođenju mjera zaštite i zdravlja na radu i međusobnim pravima i obavezama. Nad radom svih kompanija na gradilištima ovlašćena organizacija CRBC-a, stručni tim ovlašćenih lica menadžmenta iz Crne Gore i Kine, dnevno obavlja inspekcijske kontrole. Rad svih pomenutih stručnih lica i organizacija kontroliše međunarodni nadzor, takođe na dnevnom nivou”, kazali su za CIN-CG predstavnici CRBC.

Na osnovu dnevnih inspekcijskih izvještaja, prema njihovim riječima, redovno se analiziraju uzroci potencijalnih i stvarnih povreda, uz izradu plana za prevenciju. Jedna od mjera su dodatne intenzivne obuke po principu *“TOP DOWN AND BOTTOM UP”* odnosno od vrha uprave prema radnicima, ali i prenošenje iskustva u obrnutom smjeru. Ovakve obuke uključuju i menadžment i šefove svih gradilišta.

Inženjeri zaštite na radu su organizovali i nekoliko zajedničkih vježbi spašavanja u kojima su učestvovala velike grupe radnika sa pripadnicima MUP-a, helikopterskom jedinicom, vojnicima, vatrogascima i Gorskom službom spašavanja.

„Ministarstvo rada i socijalnog staranja je u prethodnoj godini donijelo niz novih propisa i poboljšanja u smislu sveobuhvatnijeg prilaza ovoj problematici, a CRBC je dao svoj doprinos iskustvom sa ovog projekta, koji se prvi put javlja na gradilištima ovoga tipa u Crnoj Gori”, naveli su iz kineske kompanije.

Izgradnja dionice od 42 kilometra, koja čini i 16 tunela i 20 mostova, trebalo je da bude završena u maju prošle godine. Zbog kašnjenja na početku i naknadnog ugovaranja izgradnje prve faze petlje Smokovac, kao i elektro i vodovodnih

radova, rok je aneksom pomjeren za kraj septembra ove godine. Iz crnogorske vlasti, u posljednje vrijeme, izjavama zvaničnika pripremaju javnost da će, ukoliko radovi i budu završeni na vrijeme, biti potreban dodatni period za upotrebnu dozvolu.

PROBLEM SA PODIZVOĐAČIMA

„Svi radnici prije ulaska na gradilište moraju proći obuke i testove, u skladu sa zakonom. Dodatno, kineske kolege obavljaju audio-vizuelne obuke za sve nove radnike iz Kine, koji kao uslov ulaska na gradilište moraju položiti zahtjevne testove sa pomenutih obuka”, kažu iz CRBC.

Ova kompanija je angažovala i podizvođe, većinom domaće firme, među kojima je najveća Bemax. Na pitanje, da li su u disciplinovaniji domaći ili radnici iz Kine, inženjeri kažu da Kinezi poštuju naredbe sa vrha, ali da su problem bili takozvani podizvođači podizvođača. Njihovim radnicima se nije svidjela obaveza da prođu obuku zaštite na radu i dobiju sertifikat.

„Preživio sam dva rata, pa neću valjda sada poginuti od lopate”, kazao je jedan radnik iz susjedne države kada je morao da polaže test iz zaštite na radu.

Inženjeri zaštite na radu imaju obavezu da svaki dan pišu izvještaje o svemu što se dešava na njihovom dijelu gradilišta. Kada utvrde da neki podizvođač ne poštuje pravila o tome odmah obavještavaju šefa gradilišta i centralu CRBC. Podizvođači kod kojih su se ponavljali propusti kažnjavani su odlaganjem isplate novca za urađeno.

Iz Uprave za inspekcijske poslove tvrde da je „prilikom inspekcijskog nadzora, što je u posljednje vrijeme prisutnije kod podizvođača radova”, inspektor rada za oblast zaštite i zdravlja na radu preduzimao zakonom propisane mjere i radnje, uključujući i izricanje novčanih kazni. U slučajevima neposredne opasnosti po život i zdravlje zaposlenih, kako su istakli, bilo je i privremenih mjera zabrane rada.

“PJENAVAC” JOŠ U SJECANJU

Crni bilans na najvećoj crnogorskoj investiciji značajno je manji od danka plaćenog prilikom gradnje sadašnjeg magistralnog puta Podgorica – Kolašin, kroz kanjon Platije. Na njegovoj izgradnji, koja je počela 1955. i trajala sedam godina, poginula su 43 radnika. Samo u jednom danu 26. maja 1962. godine, kada se srušila skela na mostu Pjenavac kod Međurječja, stradalo je 25 ljudi. To je bila najveća građevinska nesreća i u bivšoj Jugoslaviji.

Tehnologija i mjere zaštite na radu od tada su značajno napredovale, ali se i dalje gine na ovako velikim gradilištima.

Završetak kompletnog auto-puta od Bara do granice sa Srbijom, daleka je i neizvjesna budućnost, ali i završetkom ove dionice značajno će se smanjiti saobraćaj magistralom kroz kanjon Platije koju nazivaju i „putem straha” i „autostradom smrti” zbog velikog broja saobraćajnih nesreća.

Prema podacima iz MUP-a na putu od Podgorice do Bijelog Polja u saobraćajnim nezgodama stradalo je više od hiljadu ljudi. Najopasnija crna tačka na ovom putu je u mjestu Dromira, na izlazu iz kanjona Platije prema Podgorici gdje je stradalo više od 60 ljudi.

Goran KAPOR

**NA CRNOGORSKIM GRADILIŠTIMA STRADAJU
NEOBUČENI STRANCI, JER DOMAĆIH ZANATLIJA
UGLAVNOM VIŠE NEMA:**

**RAD
NA CRNO,
KORAK KA
NESREĆI**

Od petoro poginulih na gradilištima u posljednjih 14 mjeseci svi su strani državljani. Građevinske kompanije sve više angažuju radnike sa strane koji pristaju da rade bez osiguranja, ali i bez obuke o rizicima na radnom mjestu

Pečalbarski san radnika iz Turske M.C. koji je, trbuhom za kruhom, stigao do Podgorice tragično je prekinut 3. februara. Na gradilištu kompanije „Seadria“ iz Podgorice, u blizini Kapital plaze na Cetinjskom putu, pao je sa trećeg sprata zgrade u izgradnji i poginuo.

„Prilikom postavljanja oplata za šalovanje stuba, na poziciji gdje nije bilo moguće postaviti zaštitnu ogradu, M.C. se nije vezao zaštitnim pojasom koji je imao na raspolaganju“, saopšteno je tim povodom *Centru za istraživačko novinarstvo Crne Gore* (CIN-CG) iz Uprave za inspekcijske poslove. Ostali detalji su još pod velom istražnog postupka.

Rad na crno, dovođenje radnika sa strane i hitro uključivanje u posao bez dovoljno obučenosti o rizicima i zaštiti, u većini slučajeva prvi je korak koji vodi brojnim nesrećama na gradilištima, pokazalo je istraživanje CIN-CG-a.

Na crnogorskim gradilištima, izvan onoga što se desilo na trasi autoputa, gdje je lani stradalo četvoro ljudi, o čemu je CIN-CG pisao, prošle godine poginula su još četiri radnika, a od početka ove godine jedan. U ovom periodu desilo se i 20 povreda na radu.

Svih pet radnika koji su poginuli bili su strani državljani. Dva su iz Bosne i Hercegovine, a po jedan iz Srbije, Albanije i Turske.

Iz Uprave za inspekcijske poslove kažu za CIN-CG da je nadzorom Inspekcije za zaštitu i zdravlje na radu konstatovano kako su najčešći uzroci nesreća neprimjenjivanje mjera zaštite i angažovanje radnika koji nijesu osposobljeni za bezbjedan rad. Uzroci nesreća na gradilištima bili su i dotrajalost alata i mašina za rad, kao i njihova upotreba bez prethodnog pregleda i ispitivanja od ovlašćenih organizacija.

Kada se desi nesreća na radu, osim inspektora zaštite, uviđaj obavljaju i

policija i tužilaštvo. U slučaju dvije pogibije na gradilištima prošle godine kao i jednom ovogodišnjom još se vodi izviđajni postupak, prema podacima koje je CIN-CG dobio od nadležnih osnovnih državnih tužilaštava. U jednom slučaju je crnogorsko tužilaštvo predmet ustupilo pravosudnim organima BiH. Podignuta je i jedna optužnica protiv okrivljenih za propuste u mjerama zaštite na radu.

Bosanski državljani **Kenan Mehmedović** preminuo je od posljedica povreda na radu koje je zadobio 7. marta prošle godine prilikom montiranja opreme za upravljanje rasvjetom i signalizacijom u tunelu Sozina. Tada je došlo do požara na instalacijama u kojem je zadobio teške povrede i kasnije preminuo.

Iz osnovnog tužilaštva u Baru za CIN-CG su kazali da su nakon sprovedenih istražnih radnji predmet ustupili pravosudnim organima BiH 26. juna 2019. godine.

„Nakon sprovedenih istražnih radnji utvrdili smo da je za nesreću odgovorno lice **Armin Hadžić**, a predmet je ustupljen pravosudnom organu BiH zato što je i prijavljeni državljani BiH. Oštećena porodica ima prebivalište u BiH i svjedoci i očevici predmetnog događaja su državljani BiH, pa shodno Zakonu o međunarodnoj pravnoj pomoći, a iz razloga cjelishodnosti i ekonomičnosti postupka predmet je upstupljen nadležnom pravosudnom organu BiH”, naveli su iz barskog tužilaštva.

Mehmedović je, prema podacima iz tužilaštva, bio zaposlen u firmi “Eding Telekom Sarajevo”, dok je Hadžić bio rukovodilac radova u istoj firmi koja je radila za crnogorski Monteput.

Prilikom remonta pruge Podgorica – Kolašin u mjestu Trebješica u nesreći od 15. marta teške povrede zadobio je radnik **Mile Šundek** (47) iz Prijepolja. On je narednog dana od posljedica nesreće preminuo u Kliničkom centru u Podgorici. Šundek je bio radnik beogradske firme „Geo-montaža”, koja je bila podizvođač crnogorskoj „Kodar elektromontaži”.

Kako je tada saopšteno iz policije,

Šundek je povrijeđen u eksploziji koja se dogodila na elektro-vučnom postrojenju Trebješica. Osnovno državno tužilaštvo iz Podgorice je povodom tog događaja formiralo predmet. Na pitanje CIN-CG, iz tužilaštva su rekli da je postupak je u fazi izviđaja: “Postupajući tužilac preduzima sve zakonom predviđene mjere i radnje u cilju rasvetljavanja odlučujućih činjenica.”

Na gradilištu hotela u Kumboru, firme Carine, 5. jula prošle godine poginuo je radnik, albanski državljani **P. F.** Iz policije je saopšteno da je ovaj radnik pao sa trećeg sprata te građevine, sa visine od oko 13 metara. Iz osnovnog tužilaštva u Herceg Novom, saopšteno je da je se još vodi postupak izviđaja povodom ove nesreće i da ne mogu dati podatke o tome koja je firma angažovala stradalog radnika, niti druge detalje.

U Tivtu na gradilištu kondo hotela firme „Rove” 12. septembra poginuo je radnik **N.P.** iz Foče u BiH. „Osnovno državno tužilaštvo u Kotoru je dana 14. decembra 2019. godine podiglo optužnicu protiv okrivljenih **I.N.** i **M.G.**, zbog krivičnog djela teško djelo protiv opšte sigurnosti u vezi sa krivičnim djelom izazivanje opasnosti neobezbjedenjem mjera zaštite na radu. Optužnica je potvrđena dana 28. januara 2020. godine”, saopšteno je iz ovog tužilaštva povodom nesreće u kojoj je poginuo radnik iz Foče.

U optužnici je navedeno da je nesrećnog **N.P.** angažovala firma “Rove” u kojoj je optuženi **I.N.** bio glavni inženjer, a **G.M.** njegov zamjenik. Oni su bili odgovorni za izvođenje radova.

„Okrivljeni nijesu postupali po propisima i tehničkim pravilima o mjerama zaštite na radu, usljed čega je sada pokojni **N.P.** pao sa radne platforme na kojoj je radio i tom prilikom zadobio tjelesne povrede od kojih je preminuo”, navedeno je u optužnici.

Ove godine desila se i jedna nesreća u kojoj su na gradilištu u Sutomoru teško povrijeđena dva radnika iz Crne Gore. Policija je saopstila da su dva građevinska radnika iz Mojkovca **R.S.** i **M.S.** 22. januara dok su radili na zgradi u Ulici cara Lazara

pali sa skele na kojoj je pukla daska i zadobili višestruke prelome. Nije poznato u kojoj firmi su bili angažovani, jer su svi detalji još u fasciklama barskog tužilaštva, koje je saopštilo za CIN-CG da još obavlja izviđaj i da se „čekaju odgovarajući nalazi vještaka radi donošenja zakonite odluke“.

Broj nesreća na radu u prošloj godini manji je za 61,43 odsto u odnosu na 2008. godinu, koju inspekcija uzima kao reper, jer je tada zabilježen najveći broj povreda na radu, a broj smrtnih povreda u odnosu na isti period smanjen je za 41,67 odsto. Od sedam smrtnih slučajeva na radnom mjestu u 2019. godini, četiri su bila na građevinama. Dva smrtna slučaja na radnom mjestu desila su se u šumarstvu, a jedan u energetici. U 2017. godini u Crnoj Gori na radu u građevinarstvu poginulo je dvoje radnika, a u 2018. godini pet od ukupno devetoro stradalih. U odnosu na broj zaposlenih u ovoj grani industrije, kojih u Crnoj Gori ima svega 14 hiljada, ni poređenje sa regionom ne popravlja sliku o crnom bilansu. U Srbiji su u 2018. godini bila 53 smrtna slučaja na radnom mjestu od čega je 15 u građevinarstvu koje ima 120 hiljada zaposlenih. U Hrvatskoj je u 2018. bilo ukupno 29 smrtnih slučajeva, od čega je pet u građevinarstvu u koje zapošljava 70 hiljada radnika. U Srbiji od ukupnog broja povreda 17 odsto se desilo radnicima koji su bili angažovani na crno. Prije 2019. godine, kada su svi stradali u Crnoj Gori bili strani državljani, ovaj dio statistike nije vođen.

Iz inspekcije, sindikata i ovlašćenih kompanija za poslove zaštite na radu saglasni su da su dobre izmjene zakona od prije dvije godine, koje su donijele strože mjere zaštite na radu u građevinarstvu, ali i da u praksi nijesu potpuno primijenjene kod svih građevinskih kompanija. Sagovornici CIN-CG-a posebno ukazuju na probleme angažovanja radnika na crno, kao i na nedovoljnu obuku o zaštiti na radu.

Crna Gora ima veliki manjak građevinskih radnika zbog čega su poslodavci prinuđeni da ih angažuju iz susjednih zemalja, a posljednjih godina i sa Bliskog istoka. Strane

radnike angažuju gotovo sve građevinske firme, a najviše ih je kod podizvođača koje angažuju velike kompanije. Zbog nemogućnosti da na vrijeme obezbijede dovoljan broj kvalitetnih radnika, te administrativnih komplikacija prilikom angažovanja stranaca, ali i da bi uštedjeli na porezima i doprinosima, poslodavci često radnike angažuju na crno. Kako nemaju papire o radu, tako ne mogu ni da polažu obuku za zaštitu na radu i polažu testove.

Izvršna direktorica firme „Ing – Impuls“ iz Podgorice, koja se bavi tehničkim i stručnim savjetovanjem u građevinarstvu i članica Unije poslodavaca **Perunika – Đina Kokić**, kaže da nedostatak domaćih radnika u građevinarstvu ne smije biti opravdanje za lošu praksu.

„Nedostatak radne snage na našem tržištu ne abolira od odgovornosti izvođače radova da radnike ne prijavljuju, ili da ih ne obučavaju mjerama zaštite na radu“, ističe Kokić.

Ona ocjenjuje da je razlog nesreća na gradilištima nizak nivo tehnološke kulture i radne discipline i samosvijest ljudi da je to dio radnog procesa. „Uzrok je i neadekvatan način obuke zaposlenih iz oblasti zaštite i zdravlja na radu, kao i nepostojanje češćih inspekcijskih kontrola po gradilištima“, navela je Kokić.

P r e d s j e d n i k S i n d i k a t a građevinarstva **Nenad Marković** kaže da čak i oni koji imaju ogroman profit zapošljavaju i tri puta više radnika na „crno“ u odnosu na zakonski prijavljene. Na „crno“, tvrdi, ima i domaćih i stranih radnika.

Problem je, kako je kazao Marković, što se u posljednje vrijeme sve više angažuju stranci i to ne samo iz zemalja bivše Jugoslavije, regiona, već i Albanci i Turci, koji ne znaju naš jezik.

„Vrlo je teško rukovoditi gradilištem i obučavati radnike, kada se na njemu govori više stranih jezika“, naveo je Marković.

On nije saglasan sa ocjenama inspekcije o tome da je značajan uzrok nesreća na gradilištima odbijanje radnika da nose propisanu zaštitnu opremu, jer im je teška

ili "dosadna". Marković smatra da je i za nedisciplinovanog radnika na gradilištu odgovoran poslodavac.

„Poslodavac mora da obučiti tog radnika mjerama zaštite na radu, da mu propiše radne obaveze i zaštitnu opremu koju je neophodno da koristi i da ga kontroliše i kaznama tjera da poštuje propise. Ako radnik nije disciplinovan u poštovanju ovih normi, on nije za gradilište”, kazao je Marković.

Iz inspekcije navode da su građevinske kompanije u velikom broju normativno uredile oblast zaštite i zdravlja na radu, donijele potrebne akte programa osposobljavanja, kolektivnog osiguranja, planova mjera zaštite, organizovanja stručnih službi zaštite na radu, ali da je problem što ni poslodavci ni radnici to ne primjenjuju.

„Najčešći problem je angažovanje radnika koji nijesu osposobljeni za bezbjedan rad, prvenstveno za rad na visini, i kod kojih nije izvršena prethodna provjera zdravstvene sposobnosti, zato što je velika fluktuacija radne snage uglavnom stranaca”, naveli su iz Inspekcije.

Oni su otkrili i novi problem, jer se neka propisana oprema poput zaštitnih

mreža, ankera za sajle, držače za zaštitne ograde i slično, trenutno ne može naći na crnogorskom tržištu, ali izriču kazne i propisuju mjere i u tim slučajevima. Kazne koje mogu da propišu za firme i preduzetnike iznose od 200 do 15.000 eura, a za odgovorno lice i zaposlenog od 30 do 1.000 eura. Inspektori, osim toga izriču opomene i mjere kojima naređuju ispravljanje propusta, a rigoroznija mjera može biti zatvaranje gradilišta. Do objavljivanja teksta iz inspekcije nijesu stigli odgovori o njihovom prošlogodišnjem učinku. Prema podacima iz izvještaja o radu inspekcije u 2018. godini, iz oblasti zaštite na radu bilo je ukupno 2.545 inspekcijskih pregleda u kojima je utvrđeno 2.865 nepravilnosti. Od ukupnog broja pregleda 1.512 su bili redovni, 948 kontrolni da bi se utvrdilo da li su ispravljeni uočeni propusti, 57 je bilo na osnovu prijave, a 28 nakon što se desila nesreća i nezgoda. Izrečeno je ukupno 745 novčanih kazni vrijednih 236 hiljada eura, a u 25 slučajeva podnijeli su zahtjeve za pokretanje prekršajnog postupka.

Propisi dobri, ali se ne primjenjuju

Izmjene zakona o zaštiti na radu za građevinarstvo od prije dvije godine, kojim su, između ostalog, uvedeni koordinatori za zaštitu na radu u fazi izrade projekta kao i prilikom izvođenja radova, prema riječima Markovića, još nijesu zaživjele u praksi, pa zbog toga ne može porediti situaciju prije donošenja ovih izmjena i sada.

Kordinatori moraju posjedovati odgovarajuće licence, ali ih prema riječima Markovića, nema dovoljno da bi pokrili sva potrebna mjesta. Kaže i da je propisima ova oblast sada cijelovitije regulisana i usklađena sa evropskim standardima i direktivama, ali da je problem uvijek u praksi, da li će se neka norma primjenjivati formalno ili suštinski.

„To se najbolje može sagledati kroz primjenu obuke radnika iz zaštite na radu. Licencirane organizacije, odnosno stručna lica održe 2-3 sata obuke i time je praktično završen ciklus osposobljavanja, što je sigurno nedovoljno da bi zaposleni iole bio upoznat sa ovom oblašću“, naveo je Marković.

I Kokić je ocijenila da su izmjene Zakona u praksi do sada dale male rezultate.

„Povećana je svijest izvođača građevinskih radova o značaju mjera zaštite i zdravlja na radu. I dalje, međutim, pojedini izbjegavaju da urade elaborat zaštite na radu i time doprinesu da se preduprije povrede zaposlenih“, navela je Kokić.

Poslodavci neće odbor

Marković je naveo da je njihov sindikat u toku nedavno završenih pregovora o granskom kolektivnom ugovoru, predložio da se formira zajednički odbor poslodavaca i sindikata koji bi se bavio zaštitom na radu i unaprijeđivao je, ali da taj prijedlog nije prihvaćen.

Poslodavci su to kategorički odbili, tako da smo uspjeli samo da obezbjedimo

predstavnik zaposlenih, koji će se baviti poslovima zaštite više časova plaćenog rada u odnosu na zakonski minimum“, kazao je Marković.

Kao dobar primjer on navodi Hrvatsku, čija je Vlada, kod velikih građevinskih projekata, nametnula obavezu da investitor i sindikat potpišu kolektivni ugovor samo za taj projekat.

„Kineski CRBC, koji i kod nas gradi autoput, za gradnju mosta Pelješac u Hrvatskoj sa sindikatom je morao da potpiše kolektivni ugovor za taj projekat. Kod nas takvih obaveza nema“, kazao je Marković.

Goran KAPOR

**U CRNOGORSKIM RUDNICIMA MANJE
OD ČETVRTINE NEKADAŠNJEG BROJA
RADNIKA, ALI SU OPASNOSTI ISTE:**

**BERANCIMA
NAJVIŠE TREBA
“SREĆNO”**

Tokom posljednjih pet godina u crnogorskim rudnicima poginuo je jedan rudar, a osam je teško povrijeđeno. Najviše stradalih je u Beranama. Inspekcija je u svim slučajevima radnike proglasila odgovornim, ali i sama priznaje da su propisi zastarjeli i da ih treba mijenjati

Rudar M.K. koji se već dvije sedmice oporavlja u Kliničkom centru Crne Gore i van je životne opasnosti, pamtiće ono što se desilo 17. marta, kao dobar razlog za to što se na ulazu u podzemne hodnike pozdravlja sa "srećno".

U jami Đurakov do, Rudnika boksita, u Nikšićkoj Župi, dok je obavljao svakodnevni posao bušioca, dvjesto metara ispod zemlje, na njega se обруšila veća količina rudnog sloja.

U tom trenutku bio je sagnut, pa su mu veći komadi pali na leđa i teško povrijedili kičmeni stub. Kolege su ga iznijele iz jame, a zatim su ga preuzeli ljekari iz Nikšića i organizovali prevoz u Podgoricu, gdje je operisan.

Iz Inspekcije za rudarstvo, koja je nadležna i za zaštitu na radu u rudnicima, nije bilo moguće dobiti detalje o nesreći, jer je istraga još u toku, a uključilo se i nikšićko tužilaštvo.

„U toku je izviđaj i prikupljanje potrebnih obavještenja preko Uprave policije, a uzrok nezgode biće poznat nakon pribavljanja nalaza i mišljenja vještaka odgovarajuće struke“, kazala je Centru za istraživačko novinarstvo (CIN-CG) zamjenica državnog tužioca **Vesna Krivokapić**.

Jama Đurakov do bila je zatvorena od početka 90-tih godina prošlog vijeka i tek nedavno je u njoj obnovljeno kopanje rude. Kolege povrijeđenog radnika kazali su za CIN-CG da je ova jama specifična, jer su njeni hodnici širi nego u drugoj jami Biočki stan, što zahtijeva veću opreznost.

Povrijeđeni rudar je angažovan u firmi "Zeta mine", koja je podizvođač "Uniprom metala" vlasnika i koncesionara Boksita, iz čije uprave nijesu odgovorili na pitanja CIN-CG o ovom slučaju, kao i o mjerama zaštite i zdravlja na radu koje preduzimaju.

Nesreće u rudnicima više nijesu tako česte, jer je i rudara i rudnika je sve manje. To je, ipak, i dalje jedno od najopasnijih

zanimanja. U posljednjih pet godina u crnogorskim rudnicima poginuo je jedan rudar, dok je osam teško povrijeđeno. U slučaju smrtnog ishoda i sedam ranijih teških povreda, inspekcija je utvrdila da su za nesreće krivi upravo nastradali radnici.

Umjesto nekadašnjih 5.500 radnika, koliko ih je bilo početkom ovog vijeka, u četiri rudnika u Crnoj Gori sada radi oko 1.200. Pored Rudnika boksita kojim sada upravlja kompanija Uniprom metali, poslije niza turbulentnih privatizacija Rudnik uglja Pljevlja je u vlasništvu EPCG, vlasnik Rudnika olova i cinka Gradir Montenegro iz Pljevalja je poljski „Boleslaw”, dok Rudnikom mrkog uglja iz Berana upravlja Metalfer iz Srbije.

Najviše nesreća bilo je u beranskom rudniku u kojem je jedan radnik poginuo, a pet je teško povrijeđeno. Dvije teške povrede bile su u Rudnicima boksita, a jedna u Rudniku uglja Pljevlja. Gradir Montenegro, bivša Šuplja stijena, nije imao nezgoda sa teškim povredama radnika.

Nesreća u kojoj je poginuo rudar **L. M.** u beranskom rudniku desila se 15. aprila 2016. godine u četiri i po sata ujutro, na samom kraju treće smjene, u jami na dubini od 216 metara. Iz Rudarske inspekcije su za CIN-CG, rekli da je, na osnovu uvida u dokumentaciju, obavljenog uviđaja i izjava grupe radnika koji su radili sa nastradalim i bili direktni očevici nesreće, utvrđeno da su se, čisteći dvolančani grabuljasti transporter DGT, u momentu nesreće **L. M.** i drugi rudar **Đ. D.** našli u nebezbednoj zoni, takozvanoj komori otkopa, čime su ugrozili svoju bezbjednost. **Đ. D.** je tada zadobio lakše povrede. Inspekcija je konstatovala da je **L. M.** bio odgovoran za nesreću.

Na površinskom kopu Potrlica Rudnika uglja Pljevlja 28. jula 2017. godine teže je povrijeđen rudar **S. R.** Iz inspekcije kažu da je utvrđeno da radnik prilikom manipulacije sa visokonaponskim kablovima nije poštovao procedure iskopčavanja rastavljača. Došlo je do pojave

strujnog voltinog luka, pa je rudar zadobio teške opekotine na koži. Inspekcija je konstatovala krivicu povrijeđenog radnika za ovu nezgodu.

U jami Biočki stan Rudnika Boksita 18. septembra 2018. godine dogodila se nesreća u kojoj je teško povrijeđen radnik **Lj. K.** Ovaj pomoćnik bušioca, bio je zaposlen kod podizvođača kojeg su angažovali Uniprom metali. Nezgoda se desila na pet kilometara od ulaza u jamu. Inspekcija je utvrdila da je radnik bio u nepravilnom klečećem položaju na poklopcu mašine bušilice kada je namotavao niskonaponski kabl, iako ga je poslodavac ranije pismeno upozorio da to ne smije da radi. Mašina mu je prignječila desno stopalo.

Rudar **M. O.** teško je povrijeđen 9. oktobra 2018. godine u jami Petnjik Rudnika mrkog uglja u Beranama. Inspekcija je utvrdila da je ručno utovarao ugalj u grabuljasti transporter iz kojeg je ispao komad jalovine i povrijedio mu leđa i desnu nogu. U inspekcijskom izvještaju je navedeno da je on lično odgovoran za povredu, kao i da je u trenutku nesreće samoinicijativno pokrивao drugo radno mjesto.

U istom rudniku 26. decembra 2018. godine u 20 časova teško je povrijeđen radnik **D. I.** Tokom uviđaja utvrđeno je da se zbog nedovoljne pažnje prilikom kretanja pored transportera okliznuo, pao i povrijedio desnu nogu. On je uklanjao materijal sa transportera koji je bio u radu, što je zabranjeno. Inspekcija je konstatovala da je bio upoznat sa mjerama zaštite na radu, kao i poslovima na kojima je povrijeđen.

Nepun mjesec dana kasnije u istom rudniku 22. januara teško je povrijeđen radnik **Đ. M.** kada mu je komad laporca iz jamskog bunkera pao na srednji prst desne ruke. Uzrok povrede, kako su naveli iz Inspekcije, je nedovoljna pažnja povrijeđenog radnika prilikom odglavlјivanja začepljenog jamskog bunkera. Nezgoda je, kako su pojasnili, mogla biti spriječena da je manje otvorio „usta“ bunkera i postavio odgovarajuću

zaštitu.

Šest dana kasnije u istom rudniku 28. januara 2019. godine desila se nova nezgoda kada je teško povrijeđen radnik **R. D.** u Rudniku mrkog uglja u Beranama. Prema izjavama drugih radnika, koje je dobila Inspekcija, prilikom čišćenja materijala ispod pogonskog korita grabuljastog transportera, koji je bio podignut ručnom dizalicom, ovom radniku je na lijevu šaku palo korito transportera i polomilo mu jedan prst. Inspekcija je konstatovala da radnik nije bio dovoljno pažljiv, iako je bio upoznat sa mjerama zaštite i poslovima na kojima je povrijeđen.

U Beranskom rudniku 17. juna prošle godine desila se nova nezgoda kada je radnik **I. B.** teško povrijedio ruku, na koju je pao komad drveta prilikom dopreme građe sa jednog na drugi grabuljar. Inspekcija je konstatovala da je radnik sam kriv, zbog nepažnje, iako je bio upoznat sa mjerama zaštite i poslovima.

„Nepažnja pojedinih radnika i želja da što prije završe sa nekom radnom operacijom je najveći uzrok povređivanja. Većina radnika sa dužim radnim stažom se pridržava propisanih mjera, i može se reći da se u rudnicima Crne Gore u velikom obimu koristi kolektivna i lična zaštitna oprema“, saopšteno je za CIN-CG iz Inspekcije za rudarstvo.

Inspekcije rudarstva, ipak, priznaju i da su propisi u ovoj oblasti zastarjeli i da postoji potreba da se mijenjaju.

„S obzirom da u rudarstvu postoje posebni propisi iz zaštite na radu koji se nijesu mijenjali zadnjih 30 godina, te da je Zakon o rudarstvu lex specialis za oblast rudarstva, neophodno bi bilo uskladiti Zakon o rudarstvu i Zakon o zaštiti i zdravlju na radu, a prethodno donijeti nove propise iz oblasti rudarstva, radi što bolje primjene ovih propisa“, istakli su iz Inspekcije za CIN-CG.

Rudari u Crnoj Gori nemaju granski sindikat i kolektivni ugovor. Time je sindikalnim organizacijama ostalo da se same bore za radnička prava, pa i na zaštitu i zdravlje na radu, kao i za benefite

zbog radnih mjesta sa visokim rizikom. Jedino je Sindikalna organizacija Rudnika uglja Pljevlja, članica granskog Sindikata energetike, uspjela da u kolektivni ugovor za tu djelatnost uvrsti svoje članove i njihova radna mjesta.

Predsjednik ovog sindikata Miloš Obrenić, u razgovoru za CIN-CG, kaže da je sistem zaštite na radu na zadovoljavajućem nivou, iako može i trebalo bi da bude na mnogo višem.

„Ovo je opasan posao, radi se u teškim uslovima sa jakim mašinama i dovoljan je samo sekund nepažnje da se dogodi nesreća. Stariji radnici imaju iskustva, dok se nezgode većinom dešavaju kod mlađih. Zaštitne opreme ima, iako bi mogla da se redovnije obnavlja i dopunjuje. Dobili smo sada i maske protiv korona virusa, pa se pridržavamo i tih mjera“, kazao je Obrenić.

On je naveo da postoji problem kod definisanja radnih mjesta u rudarstvu.

„Stručne institucije za zaštitu na radu su za mnoga mjesta utvrdila da su rizična za život i zdravlje, međutim Vladinim propisima za neka od njih nije predviđen beneficirani radni staž“, kazao je Obrenić.

Uprava pljevaljskog rudnika nije odgovorila na pitanja CIN-CG o mjerama zaštite i zdravlja na radu koje preduzimaju.

Svaki osmi povrijeđen – Berancima nije mnogo

Rukovodilac službe zaštite na radu u beranskom rudniku **Jovanka Bogavac**, koja je ovu dužnost preuzela prošle godine, kaže da svi radnici u jami koriste zaštitnu opremu i pridržavaju se mjera zaštite na radu, jer su svjesni opasnosti koje podzemna eksploatacija podrazumijeva.

„U prošloj godini imali smo 14 povreda na radu, od čega deset lakših i četiri teže. Računajući na prosječan broj od 110 radnika, to je po jedna povreda na svakih osam radnika u godini, što se može smatrati izuzetno malim brojem, s obzirom na složenost poslova i potencijalne opasnosti u podzemnoj eksploataciji uglja. Teže povrede se uglavnom odnose na frakture

kostiju ruke usljed mehaničkog udara komada drveta, ili metala pri rukovanju”, izjavila je Bogavac za CIN-CG.

Ona je kazala da svi zaposleni imaju važeće ljekarsko uvjerenje kao i kolektivno zdravstveno osiguranje.

Izveštaj kompanije za prošlu godinu pokazuje da su im radnici znatno duže bili na bolovanju zbog bolesti – 8.304 sata, nego zbog povreda na radu – 5.424 sata.

Zimi je najviše okliznuća

Iz Rudnika olova i cinka Gradir Montenegro (nekadašnja Šuplja stijena) kazali su da su u protekle četiri godine i od početka ove godine imali ukupno 17 povreda radnika na radu i da su sve bile lake.

U 2016. godini bilo je osam povreda, u 2017. tri, u 2018. dvije, prošle godine tri, a od početka ove godine jedna povreda na radu.

„Uzroci povreda su bili okliznuća i sitne nezgode prilikom rukovanja sredstvima za rad, koje su za posljedicu imale lakše povrede prstiju, uganuća zgloba, manja nagnječenja i slično. Te povrede nijesu zahtijevale duže odsustvo, već su se zaposleni uglavnom vraćali na rad nakon 7 do 15 dana”, odgovorili su za CIN-CG iz ove kompanije.

Okliznuća su, kažu, naročito česti uzroci povreda u zimskom periodu godine.

„U našoj kompaniji postoji mogućnost kažnjavanja zaposlenih koji ne koriste propisanu zaštitnu opremu ili se ne pridržavaju propisanih mjera zaštite na radu. Međutim, do sada nismo imali većih prestupa zaposlenih u tom pogledu, tako da nismo posezali za kažnjavanjem. Manje prestupe rješavali smo usmenim opomenama i upozorenjima”, naveli su iz uprave.

U sindikatu ove kompanije nijesu imali primjedbe na kvalitet zaštite na radu o kojoj brine služba sa pet zaposlenih.

„Svi zaposleni su prošli obuku i posjeduju uvjerenje Instituta za razvoj istraživanja

u oblasti zaštite na radu iz Podgorice, kojim se potvrđuje da su osposobljeni za bezbjedan rad na poslovima koje obavljaju. Kompanija posjeduje dovoljne količine rezervne zaštitne opreme i njeno obnavljanje je redovno”, kazao je pravnik Gradir Montenegro **Jovica Tanjević**.

Slično iskustvo sa okliznućima zimi, kao najčešćim i lakim povredama, potvrdili su i iz sindikalne organizacije pljevaljskog rudnika.

Najveća tragedija u Jugoslaviji odnijela 180 rudara

U bivšoj Jugoslaviji rudari su bili simbol socijalističkog rada, a jedan od njih Alija Sirotanović, rekorder koji je u jednoj smjeni sam iskopao 17 tona uglja i time nadmašio rekord sovjetskog kolege Alekseja Stahanova. Alijin lik je 1987. godine odštampan na novčanici od 20.000 dinara.

U SFRJ desile su se dvije velike rudarske nesreće i to u razmaku od manje od godinu dana. U novembru 1989. godine u Aleksinačkim rudnicima poginuo je 91 rudar u požaru izvanog nepravilnim zavarivanjem, a u rudniku uglja Dobrnja-Mramor Kreka kod Tuzle u avgustu 1990. godine poginulo je 180 rudara u eksploziji usljed zapaljenja ugljene prašine, čiji uzrok nikada nije utvrđen.

Mnogi rudnici u državama nastalim na području bivše Jugoslavije su zatvoreni,

ili rade sa manjim brojem radnika, ali se nesreće i dalje dešavaju.

Prema izvještajima koji se mogu naći na internetu, u Srbiji je 2015. godine od ukupno 42 radnika koji su poginuli na radnom mjestu 16 bilo iz rudarstva. U rudnicima u Srbiji te godine je radilo 22 hiljade radnika.

U Federaciji BiH inspekcija je u oktobru prošle godine objavila devetomjesečni izvještaj u kojem je navedeno da su u njihovih 13 rudnika sa 13,2 hiljade zaposlenih imali dva smrtna slučaja, 51 težih i 635 lakših povreda. Samo u Rudniku Banovići bilo je 200 povreda od čega 15 težih. Otkriveni su nedostaci u gotovo svim segmentima rada ovog Rudnika.

U rudarstvu u Hrvatskoj rade 4,2 hiljade radnika, a prema podacima Zavoda za javno zdravstvo u 2018. godini imali su tri teže povrede, godinu ranije osam, a 2016. godine četiri teške povrede na radnom mjestu.

Otvori-zatvori, kupi-preprodaj

Rudnike Boksita, osnovane 1948. godine, zajedno sa Kombinatom aluminijuma 2005. godine kupila je firma Rusal Olega Deripaske. Rusi su napustili rudnik 2008. i on je otišao u stečaj. Taj period obilježili su brojni protesti rudara, a nekoliko puta su se i zatvarali u jamu Biočki stan. Traganje za novim vlasnikom trajalo je 13 godina, a u međuvremenu su najavljivali, pa odustajali Mađar aluminijum 2008. godine i poljski Onico 2015. godine. Tada su imovinu Boksita i koncesiju preuzeli "Uniprom metali" Veselina Pejovića. U odnosu na period prije privatizacije Boksiti su izgubili oko hiljadu i po radnika.

Rudnik olova i cinka Šuplja stijena u Pljevljima od osnivanja 1953. godine prvi put je zatvoren 1987. zbog nerentabilnosti. Ponovo je radio od 1996. do 2000. godine kao dio kosovske Trepče. Stečaj je pokrenut 2004. godine, a 2006. godine za 401 hiljadu eura kupila ga je firma Gradir

Montenegro u vlasništvu Veselina Pejovića i slovenačkog biznismena Franca Rejmera. Između partnera izbilo je sukob, kada je Rejmer optužio Pejovića da je nezakonitom dokapitalizacijom došao do većinskog vlasništva. Poljska firma „Boleslaw“ od Pejovića je kupila 2011. godine 51 odsto akcija, a ostatak 2013. Od nekadašnjih 450, sada u rudniku radi 140 radnika. Gradir je 2018. imao milion i po eura neto profita.

Sadašnja jama Petnjik beranskog Rudnika mrkog uglja otvorena je 1980. godine kada je završena eksploatacija u Budimlji. Rudnik je naredne dvije decenije često zatvaran, a Vlada ga je 2001. godine prodala vojvođansko-slovačkom preduzeću "Gradeks HBPC". Oni su ubrzo prekinuli rad, a 2004. godine proglašen je stečaj. Tek iz devetog pokušaja imovinu rudnika krajem 2007. godine za milion i po eura kupila je firma Viktora Restisa i Petrosa Statisa „Balkan enerđži". I pored najave da će uložiti 120 miliona eura u rudnik i gradnju termoelektrane, ništa se nije desilo i minimalna proizvodnja je prekinuta 2012. godine, a radnici su štrajkovali u jami tražeći neisplaćene zarade. Grci su kompaniju prodali 2014. godine srpskom "Metalferu" koji je 2015. pokrenuo proizvodnju.

Rudnik je prošle godine imao poslovni gubitak 980 hiljada eura.

Rudnik uglja Pljevlja počeo je sa proizvodnjom 1952. godine. Poslije vaučerske privatizacije fondovi i sa njima povezane kompanije do 2009. godine stigle su na 40 odsto vlasništva, država je imala 31 procenat, a Aco Đukanović oko 10 odsto. Italijanska kompanija A2A je 2009. godine kupila 40 odsto akcija za 19 miliona eura, što je praćeno sumnjom o namještanju cijene. Vlada je 2018. otkupila akcije od A2A i Đukanovića za oko 17 miliona eura. Đukanović je dobio 3,8 miliona eura.

Za vrijeme uprave u kojoj je bila A2A, kroz nekoliko racionalizacija broj zaposlenih je smanjen sa 1200 na 700 radnika. Rudnik je prošle godine imao profit od 10 miliona eura.

Goran KAPOR

ZAŠTITA NA RADU I ZDRAVLJE U USLOVIMA COVID-19:

MASKE STRES NE LIJEČE

**Većina onih koji rade
sada imaju dovoljno
maski, rukavica
i dezinfekcionih
sredstava i upućeni su
u preventivne mjere.
Zaštita od brige za
najbliže, za stres
zbog gubitka posla i
strah od neizvjesnosti
nije, niti može biti
propisana. Na ispitu je
ljudskost, upozoravaju
psihoterapeuti**

Poslije smjene u jednom podgoričkom marketu, prije nego što uđe u kuću, Daliborka Terzić dio svoje uniforme ostavi napolju na terasi. Kasnije je opere.

“Iskreno, nemam prevelik strah, ali se pridržavam pravila. Najviše zbog dvoje djece i muža. Moji roditelji žive na dva, tri kilometra od mene, ali ih ne obilazim. Čujemo se telefonom, jer je majka srčani bolesnik. Na poslu sam u stalnom kontaktu sa ljudima i postoji rizik da će se neko od kolega zaraziti. Nadam se da ćemo uspjeti da ga svedemo na minimum,” kaže Terzićeva u razgovoru za Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG).

Trgovački lanci spadaju u rijetke koji se

nijesu povukli sa marketinškog tržišta, a neki od njih su svoje komercijalne reklame zamijenili spotovima o društveno odgovornoj zaštiti zaposlenih i klijenata. U nekim manjim marketima iz tih lanaca i u manjim privatnim radnjama, ipak, lekcije o preventivi nijesu još dovoljno naučene i primjenjene, uvjerali su se i članovi CIN-CG-a.

“Za sada je obezbijeđeno sve što je potrebno, maske, rukavice i aseptol. Radne površine se dezinfikuju redovno kao i kolica i korpe koje koriste potrošači. Većina potrošača se pridržava pravila. U radnju je tokom smjene dozvoljen ulazak samo po 10 osoba. Kolege i ja smatramo da nam je dužnost da im skrenemo pažnju kada prekrše rastojanje, jer su u pitanju i njihovi i naši životi. Ima i humanih komšija

koji su u početku šili maske za nas i hvala im za to,” kaže Terzićeva.

Većina onih koji rade sada imaju dovoljno maski, rukavica i dezinfekcionih sredstava i upućeni su u preventivne mjere. Zaštita od brige za najbliže, za stress zbog gubitka posla i strah od neizvjesnosti još nije propisana, niti može – pokazalo je istraživanje CIN-CG-a. Psiholozi na ovaj izazov nude samo jedan recept – ljudskost.

Vladino Nacionalno koordinaciono tijelo za zarazne bolesti (NKT) i Institut za javno zdravlje (IJZ) u međuvremenu su donijeli veliki broj preporuka o zaštiti na radu i zdravlju radnika. Poslodavci su tražili i pomoć i savjete Udruženja zaštite na radu Crne Gore (UZNRCG), čiji su članovi neke od najvećih kompanija, poput Elektroprivrede, Plantaža, Rudnika uglja...

Koordinatorica Udruženja Đina Mitrić pokazala je za CIN-CG da su se, na primjer, iz jedne telekomunikacione kompanije obratili molbom za savjet kako da dodatno zaštite radnike u poslovnica. Pisali su i neki ljekari, ukazujući na posljedice loše prakse. “Tek u ovakvo neizvesnoj situaciji mogu se sagledati veliki propusti u odnosu prema službi medicine rada u ukupnoj reformi zdravstvenog sistema Crne Gore...” navodi se u pismu u koji je CIN-CG imao uvid.

Početno nesnalaženje je, kako je navela Mitrić, i zbog toga što postojeći akti o procjeni rizika kao i zakon nijesu sadržali opasnost od epidemije, što je sputavalo i inspekcije.

Iz Udruženja su podsjetili da je Klinički centar Crne Gore (KCCG) tek posljednjih mjeseci radio na aktu o procjeni rizika, uprkos tome što ima više od 2.500 zaposlenih. Iz KCCG nijesu odgovarili na pitanja CIN-CG o tome.

Uputstvom o preventivnim mjerama za bezbjedan i zdrav rad u kancelarijama, u cilju prevencije od COVID-19, UZNRCG je pozvalo poslodavce da identifikuju zaposlene koji mogu da rade od kuće, ključne radnike za koje je neophodno da dolaze na posao i one koji neće biti uposleni tokom krize. Među preporukama

je i da se organizujete rad tako da osobe kvalifikovane za ista radna mjesta, budu u različitim smjenama, kako bi se u slučaju obolijevanja jedne, obezbjedilo nesmetano obavljanje posla.

Uputstvo UZNRCG je i da radnici na gradilištima izbjegavaju skućena mjesta i nepotrebna okupljanja, uobičajene pozdrave poput rukovanja, da ograniče kontakt sa osobama visokog rizika, starijima i slabijeg zdravlja, ali i da drže distancu od najmanje dva metra.

Od kompanija se traži da vode evidenciju o prisustvu zaposlenih na poslu. Ako se neko razboli, poslodavac bi trebalo da obavijesti nadležne organe i pošalje u izolaciju one koji su direktno, ili indirektno bili u kontaktu sa zaraženim.

Branislav Šebek, direktor Montinspekta, specijalizovane kompanije za nadzor mjera za zaštitu na radu i zdravlja, kao i za izradu i reviziju akata o procjeni rizika, svjedoči o jednoj alarmantnoj situaciji.

“Na gradilištu smo imali slučaj da je radnik imao povišenu temperaturu, tako da smo kompletnoj kompaniji zabranili ulazak. Ispostavilo se da je nalaz negativan,” ističe Šebek.

Intervencije njegovih stručnjaka na gradilištima se, pored redovnih, odnose na dopunske epidemiloške mjere.

“Tamo gdje poslodavci i izvođači radova nijesu mogli da obezbijede ‘rasterećen’ ulazak i izlazak sa gradilišta, dovoljnu količinu sapuna i vodu za redovno i često pranje ruku, ubruse, kante za otpatke, maske i rukavice, čišćenje toaleta... mjera je jasna – predlog zabrane rada dok se ne omoguće minimalni uslovi,” kaže Šebek.

On kaže da je veći broj građevinara značajno smanjio broj radnika i odložio aktivnosti, zbog straha da će, ako se u Crnoj Gori pojavi još veći broj oboljelih, morati da prestanu sa radom.

Pored naredbe Ministarstva zdravlja od 24. marta da pravna i fizička lica na gradilištima “organizuju rad na način koji obezbjeđuje poštovanje epidemiloških mjera”, Šebek kaže da je UZNRCG predložilo Ministarstvu rada i socijalnog

staranja da se dio redovnih obaveza odloži, poput periodičnih ljekarskih pregleda.

Građevinske kompanije našle su se na meti kritika, kao povlašćeni lobi koji je izuzet iz strogih mjera Nacionalnog koordinacionog tijela i Instituta za javno zdravlje. Sagovornici CIN-CG-a iz tih kompanija tvrde da su smanjili broj gradilišta, a rad na ostalima prilagodili novim uslovima.

Iz kineske kompanije China Road and Bridge Corporation (CRBC), kazali su za CIN-CG da su "dopunili sadržaj akta o procjeni rizika u skladu sa novom zdravstvenom prijetnjom". Na izgradnji autoputa sada su angažovana 834 radnika, od kojih su 474 kineska.

"Trenutno nemamo radnike u izolaciji, ali naša kompanija još od februara zaposlenima dijeli uputstva o ponašanju za vrijeme korona virusa, u skladu sa preporukama i mjerama zdravstvenih vlasti. Imamo kontinuirani monitoring zdravlja naših zaposlenih, redovnu dezinfekcija, nošenje maski, održavanje fizičke udaljenosti. Sproveli smo i obuke o ponašanju u vrijeme epidemije, a određene prostorije prilagodili za karantinski smještaj u slučaju potrebe," navodi se u odgovoru CRBC.

Iz kompanije Bemaks, koji je najveći podizvođač na auto-putu, nijesu odgovorili na pitanja CIN-CG-a.

Dopunjeni akt o procjeni rizika uradila je i kompanija "Briv construction", čiji izvršni direktor Vladimir Mračević kaže za CIN-CG da je od 113 zaposlenih dvoje bilo i u izolaciji. "Žive u Prijepolju i Užicu, dva dana prije proglašenja epidemije su pošli kući i nakon povratka im je bila određena ta mjera."

Pored preporuka zaposlenima o ponašanju, iz ove kompanije napominju da poslovne i druge radne i smještajne prostorije i radna mjesta redovno dezinfikuje ovlašćena firma, a obezbijedena je i zaštitna oprema.

Iz kompanije "Čelebić" kazali su da su u ovom trenutku aktivna četiri gradilišta i da je od 450 zaposlenih više od 300 na

kućnom odmoru, ili rade od kuće.

"Naši lanci restorana i tržni centri su zatvoreni, a hotel Voco Podgorica ustupljen za potrebe karantina" kazala je za CIN-CG portparolka kompanije Maja Krstajić Radoman.

Dali su, kaže, jasna uputstva radnicima o režimu rada. "Poseban segment je podrazumijevalo uređenje gradilišta: zatvaranje neprioritetnih, minimalan broj radnika, dezinfekcija i djelimično renoviranje prostorija za smještaj nerezidenata, pojačana dezinfekcija, obavezna upotreba dodatnih sredstava lične zaštite (maske), rukavice su svakako obavezne. I ključno – distanca."

Kolegama sa bilo kakvim simptomima, koji bi potencijalno ukazali na Covid-19, zabranjeno je da dolaze na posao.

"Desio se slučaj osobe čiji je član porodice bio u izolaciji, kao i ostali u njoj. Svi su poštovali izolaciju i time zaštitili kolege, rodbinu i prijatelje," navela je Krstajić Radoman.

Iz kompanije "Normal company" kazali su za CIN-CG da su nakon pojave koronavirusa radno vrijeme u kancelarijama smanjili na pet časova dnevno, ali i da dio radi i od kuće svaki drugi dan. Nijesu imali slučajeva oboljelih, a zaposleni imaju jasno uputstvo šta da rade, ako se to desi.

Ova kompanija je investitor kompleksa "Ljubovic Hill Homes" u Podgorici i stambenih zgrada u Tivtu.

"Svakodnevno smo u komunikaciji sa izvođačima i do sada nije zabilježen ni jedan slučaj korona virusa kod radnika. Preko lica koje je zaduženo za poslove zaštite na radu kontrolišemo da li preduzimaju zaštitne mjere", kazao je za CIN-CG pravnik u "Normalu" Mile Gujić.

Građevinari prema riječima Đine Mitrić, često traže savjet od UZNRCG i o tome kako da organizuju rad u zatvorenom prostoru gdje je više ljudi, što je veliki problem jer je za, recimo, gipsarske radove teško održati distance.

Olivera Klikovac, portparolka "Montefarma" u čijem sastavu su 54

apoteke širom Crne Gore, centralno skladište i upravna zgrada, rekla je za CIN-CG da su prije prvih slučajeva COVID-19 u Crnoj Gori donijeli plan postupanja u uslovima pandemije. Na recepturama svih apoteka je naznačeno da pacijent prije kontakta sa farmaceutskim kadrom obavezno mora da koristi rastvor za ruke. Zaposleni su dobili uputstvo o održavanju površina u apotekama i u skladištu uniformi, obaveznom nošenju maski i rukavica. U pravilniku o procjeni rizika, dio je posvećen pojavi infektivnih oboljenja.

“U ovom trenutku kompletna nabavka i distribucija zaštitne opreme, respiratora, bezkontaktnih termometara i testova za detekciju korona virusa prema svim opštinama i zdravstvenim ustanovama, ide preko našeg skladišta. Iz tog razloga, obavezno nosimo maske, rukavice, sredstva za dezinfekciju su postavljena na više mjesta, a maksimalno vodimo računa o socijalnoj distanci. Dezinfekcija kruga ustanove, prostor unutar magacina, sve radne površine kao i kancelarije, redovno se sprovodi i nekoliko puta u toku dana. Zaposleni su uglavnom zdravstveni radnici, pa je visoka svijest o opasnosti od COVID-19,” kazala je Klikovac.

Iz apoteka „Tea medica“ kazali su za CIN-CG da su nezavisno od akta o procjeni rizika izradili i posebnu analizu.

„Svim zaposlenima je dodijeljena i lična zaštitna oprema, a na recepturama je postavljeno zaštitno staklo. U apotekama su na raspolaganju sredstva za dezinfekciju, a svaki pojedinačni objekat se u redovnim sedmičnim ciklusima detaljno dezinfikuje,” pojasnili su za CIN-CG iz menadžmenta, uz napomenu da do sada nijesu imali slučaj zaposlenih u izolaciji.

Iz Pošte Crne Gore su kazali za CIN-CG da iako 20 odsto službenika, poštara i dostavljača koristi plaćeno odsustvo, organizacijom i preraspodom funkcionisanje nije dovedeno u pitanje.

Zaposleni na cijeloj teritoriji države kontinuirano dobijaju sredstva za dezinfekciju, maske i rukavice.

“Nekoliko zaposlenih i članovi njihovih porodica, je bilo ili jeste u izolaciji. U svim slučajevima poštovane su propisane mjere” kazali su iz Pošte, gdje odavno imaju samostalnu službu zaštite, a sada su formirali i poseban tim.

Uprava kompanije “Tobacco S Press” radi od kuće, dok je prodavcima u kioscima i njihovim šefovima organizovan rad od četiri, a u drugim prodajnim objektima pet časova dnevno.

“U martu 35 zaposlenih nije radilo zbog korišćenja prava na plaćeno odsustvo, kućne izolacije ili karantina, obustave javnog prevoza u međugradskom, prigradskom i gradskom prevozu, zabrane obavljanja trgovinskih usluga u tržnim centrima, zabrane izlaska iz objekta stanovanja i sa teritorije Tuzi,” pojasnili su iz ove firme.

Zaposlene su upoznali da poštuju socijalnu distancu, vodeći računa o ličnoj i higijeni objekta uz dezinfekciju radnih površina, opreme i uređaja.

Psihoterapeut Lenka Lea Tošić kaže da su oni koji u ovoj situaciji idu svakodnevno na posao izloženi stresu, zbog brige da li će ugroziti i “svoju djecu, roditelje, rizične članove porodice, dragu osobu sa kojom su u kontaktu...”.

“Odjednom se treba snaći i organizovati u mnogo novih i neočekivanih situacija,” kazala je Tošić za CIN-CG.

Za rad od kuće ona kaže da ima svoje prednosti i nedostatke.

“Tu je presudno pitanje sa kim dijelite životni prostor. Znam ljude koji ovu situaciju doživljavaju kao mali predah. Teško je postaviti univerzalna pravila i formule, ali svakako da može biti korisno pravljenje dnevne rutine, odrediti neko mjesto (ako je moguće i vrijeme) za rad,” ocijenila je Tošić, navodeći da to može biti od pomoći i đacima i studentima.

Poseban problem je, kaže ona, kod ljudi koji su ostali bez posla, jer neki od njih moraju da smisle kako da prežive.

“Tu nema savjeta i mudrosti. Šta da kažemo nekome ko nema novac da plati stanarinu, račune, kupi hranu? Hoće li mu

biti lakše od – misli pozitivno, meditiraj, biće bolje? Ne bih rekla. Ali, zato je trenutak kad zajednica treba da pomogne pojedincima i pojedinci pojedincima, ko god je u prilici, koliko je u prilici. To je suština ljudskosti”, istakla je Tošić.

Prijave uglavnom anonimne

U Upravi za inspekcijske poslove i sami su primijenili pravilo socijalne distance “međusobno kao i u odnosu sa subjektima nadzora”. Od 16. marta do 9. aprila, kako je saopšteno iz PR službe, veliki dio inicijativa inspektorima rada odnosio na neprimjenjivanje mjera zaštite na radu i naredbi Ministarstva zdravlja.

„Od ukupnog broja primljenih inicijativa, 48 se odnosilo na nenošenje zaštitne opreme i u najvećem broju slučajeva bile su anonimne. Uglavnom su bile i neosnovane, a tamo gdje se nijesu poštovale preporuke o zaštitnim sredstvima za zaposlene

i socijalna distanca, upozoravani su poslodavci na striktnu primjenu propisanih mjera. Neke od inicijativa proslijeđene su Upravi policije i nadležnoj komunalnoj inspekciji,” rekli su iz Uprave.

Povećan broj pritužbi radnika bio je uglavnom zato što su poslodavci izbjegavali plaćeno odsustvo i zbog visina naknade zarade kod onih kojima je zabranjen rad naredbom Vlade.

“Do sada je bilo 13 prijava da poslodavci ne omogućavaju korišćenje tog prava, ali su skoro sve bile paušalne, bez navođenja konkretnog primjera da je nekom zaposlenom uskraćeno to pravo,” navodi se u odgovoru Uprave za CIN-CG, ističući “da nije bila nijedna opravdana personalna prijava od nekog zaposlenog da mu je uskraćeno ovo pravo.”

U izvještajnom periodu, ističu iz Uprave, nije bilo zatečenih radnika „na crno“, objašnjavajući to smanjenim kontrolama na terenu, ali i masovnim otpuštanjima.

Više od 15 hiljada rješenja o samoizolaciji i karantinu

Zdravstveno – sanitarna inspekcija je kontrolisala granične prelaze još od 26. januara, kada je zarazna bolest COVID-19 registrovana u Kini.

Počelo se sa kontrolom putnika koji dolaze iz Kine, a zatim se taj spisak proširio na putnike iz Japana, Južne Koreje, Singapura, Irana, Italije, Španije, kao i iz drugih zemalja u skladu sa naredbom Ministarstva zdravlja. Ta lica su se, napominju iz UIP, stavljala u kućnu izolaciju pod aktivnim nadzorom i ograničenjem prava kretanja koji podrazumjeva smještaj u porodičnom objektu tokom 14 dana uz praćenje zdravstvenog stanja.

„Sektoru granične policije dostavljeno je obavještenje sa podacima i brojevima telefona zdravstveno-sanitarnih inspektora koji su zaduženi za granične prelaze (vazdušni, drumski, pomorski, željeznički). Kontaktirane su i turističke agencije koje su dostavljale spiskove putnika sa podacima o graničnim prelazima na kojima će putnici ući u zemlju,“ navodi se u odgovoru Uprave.

Zdravstveno-sanitarni inspektori su izvršili i preglede u objektima koje je Vlada u skladu sa zakonom odredila kao karantine u saradnji sa epidemiolozima Instituta za javno zdravlje u koje je od 18. marta smješteno 1.591 osoba.

„Od početka sprovođenja mjera od strane zdravstveno-sanitarne inspekcije ukupno je donijeto 15.806 rješenja,“ kazali su iz Uprave. O stavljanju pod zdravstveni nadzor, donijeto je 4.398 rješenja, 311 o stavljanju pod pooštreni zdravstveni nadzor, 97 o samoizolaciji, 7.570 o samoizolaciji od 15. marta i o produženju samoizolacije i samoizolaciji posle karantina, 1.591 o stavljanju u karantin, 1.834 o samoizolaciji i produženju samoizolacije oboljelih, zbog kontakta sa oboljelim ili sumnje u kontakt sa oboljelim, kao i pet sanitarnih saglasnosti.

„U cilju kontrole sprovođenja rješenja

o samoizolaciji sa službenicima Centara bezbjednosti kontrolisano je 2.163 rješenja o samoizolaciji od kojih nije ispoštovano 30 rješenja “ navodi se u odgovoru UIP dostavljenom CIN-CG.

Bankari se organizovali

Sagovornici CIN-CG-a iz poslovnih banaka tvrde da su se dobro organizovali u novonastalim okolnostima. Znatan dio zaposlenih radi od kuće, a šalterski radnici i drugi koji kontaktiraju sa stanovništvom upoznati su i primjenjuju posebne mjere i imaju zaštitnu opremu.

Iz NLB banke kazali su da među njihovim zaposlenim nije do sada bilo oboljelih od korona virusa, ali ni onih koji su u karantinu.

“Specifičnost posla oko jedne trećine kolega koji većinski rade u našim poslovnica ne dozvoljava udaljeni rad, ali su za njih obezbijeđene zaštitne maske, higijenske rukavice, dezinfekciona sredstva, kao i zaštitni paravani, postavljeni gdje je prostor dozvoljavao” rekli su iz NLB.

Manji broj zaposlenih, kako su istakli, trenutno ne radi, kao rezerva “kako bi se obezbijedio kontinuitet rada svih organizacionih jedinica, ukoliko dođe do eventualnog obolijevanja zaposlenih od korona virusa”.

Iz Crnogorske komercijalne banke su kazali da 48,8 odsto zaposlenih radi od kuće, dok 24,8 odsto iz banke, a ostali su na odsustvu zbog djece, samoizolacije i godisnjih odmora.

Do sada nijesu imali zaposlenih sa simptomima bolesti, ali su neki u samoizolaciji nakon povratka iz inostranstva.

Iz CKB-a kažu da su, osim akta o procjeni rizika, donijeli i plan kontinuiteta poslovanja (Business Continuity Plan -BCP) prilagođen situaciji.

Podgorička banka uspjela je, kažu, uz mjere zaštite, organizovati da više od 80 zaposlenih radi od kuće.

“Banka je smanjila broj ekspozitura u Podgorici, a u svim drugim skratila radno

vrijeme, ukinula radnu subotu, smanjila broj zaposlenih u jednom prostoru gdje se kolege rotiraju na nedeljnom nivou. Ograničili smo broj klijenata koji mogu istovremeno boraviti u ekspoziturama, a upućujemo ih na korišćenje elektronskih kanala plaćanja, ukinuvši provizije na ove transakcije” navodi se u odgovoru dostavljenom CIN-CG.

Iz Podgoričke ističu da ohrabruju transparentnu komunikaciju o potencijalnim rizicima i simptomima, i dnevno prate zdravlje zaposlenih, naročito izloženih kontaktu sa klijentima.

“U slučaju postojanja simptoma menadžment i krizni tim dobijaju informaciju i kolege se upućuju kući i na kontakt sa Institutom za javno zdravlje... U banci postoji kultura podrške i razumijevanja, uz oštru osudu eventualne stigmatizacije u društvu” kazali su iz Podgoričke.

Više pitaju nego što se žale

Od pojave pandemije (13. mart) do 13.aprila instituciji Zaštitnika ljudskih i manjinskih prava je podnijeto pet pritužbi po osnovu prestanka rada, odnosno otkaza.

“Mnogo je veći broj građana koji se javljaju putem telefona da bi dobili informaciju o propisima kojima je ta oblast uređena, kao i onih koji hipotetički pitaju šta bi desilo ako dobiju otkaz (14 lica),” saopšteno je za CIN-CG iz ove institucije.

U tri slučaja traženo je tumačenje odredbi o radnoj obavezi, u situaciji kada su oba roditelja istovremeno radno angažovana, a djeca do 11 godina starosti ne mogu u školu ili vrtić.

“Konačno, bili smo suočeni i sa pitanjem šta će se desiti u situaciji kada su oba roditelja prestala da rade (ne objašnjavajući razlog prestanka rada), nemaju izvore prihoda, a nalaze se u podstanarskom odnosu (u tri slučaja),” navodi se u odgovoru ombudsmana za CIN-CG.

Miloš RUDOVIĆ
Marija KRIVOKAPIĆ

**ZAPOSLENI U
TELEKOMUNIKACIJAMA
IZLOŽENI SU RIZICIMA
OBOLJENJA,
KOJA NEMA KO DA
REGISTRUJE:**

**ZRAČENJE,
STRES I MIŠ,
DALEKO
OD LISTE**

Spisak ne sadrži profesionalna oboljenja informatičkog doba koja je odavno prepoznala Međunarodna organizacija rada. Nije obnovljena ni služba medicine rada, a Fond za zdravstveno osiguranje ne pokriva troškove uspostavljanja dijagnoze u drugim državama

Oštećenje vida jedino je profesionalno oboljenje koje, zbog izloženosti prekomjernom elektro-magnetnom zračenju, priznaje crnogorski Fond za zdravstveno osiguranje, držeći se liste napravljene prije informatičkog doba i velikog broja novih poslova vezanih za predajnike, mobilnu telefoniju i računare.

U Evropi, prema listi profesionalnih bolesti Međunarodne organizacije rada, priznaje se da velika izloženost ovom zračenju može izazvati i oboljenja tkiva i sterilitet, a postoji i mala vjerovatnoća "da uzrokuje ili podupire razvoj kancera", što se dokazuje medicinskim vještačenjem.

Nepostojanje instituta medicine rada, kakva je bila još u vrijeme SFRJ, uz prevaziđenu listu staru 15 godina sa svega 56 mogućih dijagnoza, baca ozbiljnu sjenku na gotovo idilične podatke o tome kako u crnogorskim telekomunikacionim kompanijama koje zapošljavaju oko

2.000 radnika, zvanično, nema slučajeva profesionalnih oboljenja, kao ni teških povreda.

Fond za zdravstveno osiguranje ne pokriva troškove da se profesionalna oboljenja utvrde na nekoj drugoj adresi, pa je praktično nemoguće dokazati njihovo postojanje – pokazalo je istraživanje Centra za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG)

Dugotrajni rad za računarom, nošenje slušalica veći dio radnog vremena, česte vožnje i odlasci na teren, stres zbog razgovora sa nezadovoljnim klijentima i elektromagnetno zračenje, najčešći su uzroci profesionalnih oboljenja u sektoru telekomunikacija u Evropi, gdje se, kao i u bankarstvu, informisanju i administraciji, registruju sve više i kod mladih osoba.

U Srbiji je prije dvije godine lista profesionalnih oboljenja proširena sa 56 na 65. Hrvatska koristi evropsku otvorenu listu sa 95 oboljenja, ali se priznaju i druga koja se dokažu u medicinskom vještačenju.

U Hrvatskoj, koja kao članica EU ima najbolje uređen ovaj sistem u regionu, u 2018. godini bilo je 80 ukupno priznatih slučajeva profesionalnih oboljenja. U sektoru telekomunikacija, gdje je pet puta više radnika nego u Crnoj Gori, Služba medicine rada godišnje registruje oko 80 povreda na radu i dva do četiri slučaja profesionalnog oboljenja.

Istraživanje objavljeno na sajtu ove službe registrovalo je "postepeno smanjivanje starosne granice u kojoj se dijagnostifikuje profesionalna bolest" zbog sve većeg upliva novih zanimanja "pogotovo u djelatnostima informacija i komunikacija, gdje dominira rad sa izraženom dinamičkom komponentom i visokih brojem ponavljajućih pokreta naručito kada je riječ o radu sa računarom, tastaturom i mišem, pa je time potrebno i kraće razdoblje ekspozicije, te se bolesti javljaju kod mlađih osoba".

Oni oboljenje uzrokovano kancelarijskim radom sa računarskom i telekomunikacionom opremom nazivaju sindromom prenaprezanja.

"To su najčešće profesionalne bolesti koje nastaju preopterećenjem pojedinih segmenata koštano-zglobnog sustava i svake godine su u stalnom porastu. Radi se o hroničnim bolestima koje dovode do trajnih oštećenja funkcije, te uzrokuju privremenu i trajnu radnu nesposobnost", navedeno je u ovom istraživanju u Hrvatskoj. Prosječno trajanje privremene radne nesposobnosti usljed ovog profesionalnog oboljenja je iznosilo više od tri mjeseca.

I prema podacima crnogorske Inspekcije za zaštitu i zdravlje na radu u telekomunikacionim kompanijama nema smrtnih, teških i kolektivnih povreda, dok u njenoj nadležnosti nije evidencija profesionalnih oboljenja.

Ovlašćeni sindikalni aktivista za zaštitu na radu u Crnogorskom telekomu **Ranko Bojanić** kaže za CIN-CG da poslodavac posvećuje pažnju ovim pitanjima, ali da postoji ogroman prostor za unapređenje,

kako bi se postigli evropski standardi.

Prema novom aktu o procjeni rizika u Crnogorskom telekomu, koji se primjenjuje od oktobra 2019. godine, tri radne pozicije sa 63 radnika ili 12 odsto zaposlenih definisane su "povećanim rizikom". To su 60 tehničara za pristupnu mrežu i korisničke uređaje, dvoje glavnih specijalista za radio transportnu mrežu i jedan viši specijalista za optičke i bakarne mreže.

"Kod tehničara za pristupnu mrežu i korisničke uređaje rad je organizovan u smjenama i vikendom i praznicima. Pretežni dio radnog vremena provode na terenu prilikom intervencija što iziskuje često upravljanje službenim vozilom. Posebno je izraženo emocionalno naprezanje, odgovornost za izvršenje zadataka, uspjehnost firme, kontakt sa strankama, moguće konfliktno situacije, samostalno donošenje odluka. Prisutno je i opterećenje vida, a napor predstavlja i koordinacija pri vožnji", navodi Bojanić.

Glavni specijalisti za radio transportnu mrežu penju se na stubove. Kod njih je osim rada na visini, prisutna opasnost od opterećenja vida i emocionalnog naprezanja. Viši specijalista za optičke i bakarne mreže dio radnog vremena provodi u kancelariji, a ostatak na terenu prilikom intervencija. Injemu je kao opasno navedeno opterećenje vida i emocionalno naprezanje zbog odgovornosti.

Primjedbe koje Bojanić dobija od zaposlenih odnose se i na radnu i zaštitnu opremu.

"Poslodavac poštuje standard, ali je evidentno da kvalitet opreme nije na odgovarajućem nivou. Da bi se uklopili u budžet, prilikom nabavke ide se na uštrb kvaliteta. Zaštitna oprema se nabavlja na tenderu, a o tome odlučuje komisija. U prošloj godini smo u nju priključili i par kolega u ime korisnika zaštitne opreme. Ranije smo opremu nabavljali i iz Njemačke i bila je mnogo elegantnija od ove posljednjih godina", kazao je Bojanić.

Zaposleni do sada, kako kaže, nijesu pokretali sporove protiv Telekoma zbog kršenja pravila iz oblasti zaštite i zdravlja

na radu. Zbog nedostatka institucije za utvrđivanje profesionalnih bolesti, prema njegovim riječima, trpe i u Telekomu.

“Zaposleni, kao i većina u drugim djelatnostima izloženi su stresu, ali on nije prepoznat kao profesionalno oboljenje. Potrebno je kreiranje liste profesionalnih bolesti, po ugledu na onu Međunarodne organizaciju rada iz 2010. godine“, kazao je Bojanić.

Iako prema crnogorskoj listi profesionalnih oboljenja i aktima o procjeni rizika telekomunikacionih kompanija nijesu navedene kao značajna opasnost, direktor Centra za elektroenergetske objekte Elektrotehničkog instituta “Nikola Tesla” u Beogradu inženjer **Aleksandar Pavlović** za CIN-CG kaže da kod zaposlenih na održavanju telekomunikacione opreme postoje i rizici od izloženosti nejonizujućim (elektromagnetnim) zračenjima visokih učestanosti.

“Tipična situacija izloženosti je rad u bližoj okolini antenskog sistema predajnika. U skladu sa važećim propisima, poslodavac je odgovoran za izradu akta o procjeni koji mora sadržati i ovaj rizik. Pravilnik o granicama izlaganja elektromagnetnim poljima utvrđuje granice izlaganja za profesionalno izložena lica. Smatra se da nema opasnosti sve dok je nivo izloženosti po zaposlene ispod propisanih granica za tu opremu. Zaposleni na održavanju telekomunikacione opreme moraju biti informisani o rizicima, obučeni za bezbjedan rad i pridržavati se propisanih radnih procedura koje garantuju da izloženost neće prekoračiti dozvoljene granice“, kazao je Pavlović.

Iz Crnogorskog telekoma navode da su dobili ISO sertifikat za sistem upravljanja zaštitom i zdravljem na radu, imaju potrebne akte iz ove oblasti i “više od toga” i koriste kvalitetnu i potpunu zaštitnu opremu, a svoju “viziju vrhunskog poslodavca u pogledu zaštite i zdravlja na radu na međunarodnom nivou” formulisali su posebnim kodeksom.

“Sve informacije iz zaštite i zdravlja na radu dostupne su zaposlenima putem

lokalnog portala. Zaposleni su obavezni da se podvrgnu provjeri osposobljenosti za bezbjedan rad, a posebno kod zasnivanja radnog odnosa, raspoređivanja na drugo radno mjesto, uvođenja nove tehnologije, novih ili zamjene postojećih sredstava za rad, promjene procesa rada i ponovnog raspoređivanja na rad poslije odsustvovanja koje je trajalo duže od godinu dana“, naveli su iz Telekoma za CIN-CG.

Prošle godine je 214 radnika, gotovo trećina ukupnog broja, prošlo obuku za bezbjedan rad, dok je za zaposlene na radnim mjestima sa povećanim rizikom obezbijeđena zaštitna oprema.

“Zahvaljujući proaktivnom djelovanju, povrede na radu obično nijesu direktno povezane sa poslovima koje zaposleni obavljaju, a njih je u 2019. godini bilo devet“, kažu iz Telekoma.

“Ono što primjećujemo jesu situacije u kojima ljekari ne žele ili prosto propuštaju da navedu stepen povrede, što ima posljedice, posebno za ostvarivanje odštetnog zahtjeva kod osiguravajućih društava, bolovanja, procjene stepena invaliditeta i drugog“, kazao je Bojanić.

On je potvrdio da se zaposleni redovno obučavaju za bezbjedan rad i da imaju periodične zdravstvene preglede za radnike na mjestima sa povećanim rizikom. Godišnje sistematske preglede, kaže, organizuju i za zaposlene u kol-centru “koji nisu obavezni, ali su svakako poželjni”.

Predstavnica sindikata u Telenoru **Jasna Radak** kazala je za CIN-CG da su zadovoljni odnosom poslodavca prema zaštiti i zdravlju, te da u posljednjih pet godina nije bilo povreda na radu, a nema ni registrovanih profesionalnih oboljenja. Nije bilo ni slučajeva da su radnici pokretali sporove protiv poslodavca zbog kršenja pravila i normi iz oblasti zaštite i zdravlja na radu ili dokazivanja postojanja profesionalnog oboljenja.

Iz uprave Telenora, koja je za pet godina registrovala tri lakše povrede tokom “upravljanja službenim automobilom i kretanjem po zaleđenoj površini“, navode da su ovu oblast organizovali poštujući

domaće i međunarodne propise i standarde.

“Za zaposlene na radnim mjestima koja podrazumijevaju rad na visini u zoni nejonizujućeg zračenja, redovno se organizuje provjera osposobljenosti za rad i pregled opreme. Telenor zaposlenima omogućava i dodatno zdravstveno osiguranje, koje, između ostalog, uključuje sistematski godišnji pregled. Zaposlenima je na raspolaganju i rekreacija o trošku kompanije”, kazala je PR menadžer Telenora **Emilija Rabrenović**.

Ona je navela da neprestano rade na edukaciji zaposlenih o prevenciji, informisanju i preporukama o pažljivom i pravilnom ponašanju na radnom mjestu.

“Jako kvalitetnu saradnju imamo i sa Udruženjem zaštite na radu. Naši predstavnici redovno učestvuju i na edukacijama koje organizuju nadležne institucije u cilju dodatnog unapređenja zaštite na radu”, kazala je Rabrenović.

Nakon izbijanja epidemije COVID 19 sprovode i posebne mjere zaštite – zaposleni su podijeljeni na grupe koje međusobno nemaju kontakt i smjenjuju se u radnom prostoru na sedam dana. Radne površine u kancelarijama dezinfikuju, zaposlenima je podijeljena zaštitna oprema, a gdje je moguće organizovan je rad od kuće.

Iz uprave i sindikata M:tela nijesu odgovorili na pitanja CIN-CG o organizaciji zaštite na radu u toj kompaniji.

Pregledi za vid, sluh i nerve

Telekom za zaposlene osim zakonski obaveznih periodičnih, organizuje i specijalističke ljekarske preglede vida, sluha i nervnog sistema.

“Pažnju smo posvetili i zaposlenima koji obavljaju kancelarijske poslove, pa je organizovan i “office fitness” dan i tom prilikom su ovlašćeni instruktori zaposlenima pokazali par praktičnih vježbi kojih treba da se pridržavaju svi koji dugo rade za računarom”, kažu iz Telekoma.

Prošle godine su za zaposlene imali predavanja o karcinomu dojke i

opasnostima od solarnog zračenja.

“Izvršeno je ispitivanje i kontrola mikroklimatskih uslova (temperatura, relativna vlažnost i brzina strujanja vazduha), osvjetljenja i buke u svim objektima, a nalazi su potvrdili da su uslovi za rad na zavidnom nivou – kažu iz Telekoma, napominjući da su u saradnji sa sindikatom obezbijedili i sportske aktivnosti i subvencionisane odmore.

Teško do predstavnika radnika

Bojanić navodi da su se sindikati sa mukom prije dvije godine izborili da imaju predstavnika za zaštitu i zdravlje na radu, jer to pitanje nije bilo dobro riješeno u prethodnom zakonu.

“Poslije višegodišnjeg insistiranja Unije slobodnih sindikata u okviru koje djeluje Sindikat Telekoma, zakonom je definisano da zaposleni kod poslodavca imaju pravo da izaberu jednog ili više predstavnika. Poslodavac je dužan da za najmanje jednog predstavnika omogući odgovarajuće odsustvo sa rada u trajanju od minimum pet časova mjesečno, uz nadoknadu zarade i da pruži sva potrebna sredstva za obavljanje poslova u vezi zaštite i zdravlja na radu. Problem je što zakonodavac nije predvidio postupak izbora i način rada predstavnika zaposlenih i njegov odnos sa sindikatom, već je to prepustio kolektivnim ugovorima. Zaposleni u preduzećima u kojima ne postoji kolektivni ugovor gotovo da su onemogućeni da imenuju svoje predstavnike za zaštitu i zdravlje na radu”, naveo je Bojanić.

Pavlović: Ni 5G nije opasan ako se poštuju standardi

Opasnost od telekomunikacionih predajnika na krovovima zgrada i u urbanim zonama zbog izloženosti nejonizujućim zračenjima visokih učestanosti, kako kaže inženjer Pavlović, može da postoji samo u slučaju prekoračenja propisanih

granica, što treba da se utvrdi jasnim i transparentnim mjerenjima.

“Dok se ne utvrdi da su granice izloženosti prekoračene, moguće je govoriti samo o riziku”, naveo je Pavlović.

Prema najavama iz Agencije za telekomunikacije i samih kompanija, Crna Gora bi 2022.godine trebalo da dobije 5G mrežu, oko koje postoje brojne kontroverze.

“Uvođenjem 5G tehnologije, ne očekuju se nikakvi posebni novi rizici koji nisu sagledani u slučajevima prethodnih tehnologija. Nesporno je da će nivoi nejonizujućih zračenja visokih učestanosti u životnoj i radnoj sredini biti viši. Primjenom odgovarajućih tehničkih mera u projektovanju i izgradnji, ostaće u propisanim granicama. Telekomunikacione kompanije obavezne su da sprovode prijemna i periodična ispitivanja nivoa nejonizujućih zračenja i da primjenjuju mjere u slučaju da se utvrdi prekoračenje propisanih granica”, kazao je Pavlović za CIN-CG.

Privatizacija u sjenci korupcije

Vlada je 2005 godine prodala Telekom Crne Gore Mađar telekomu, koji je bio u vlasništvu Dojče telekoma. Mađari su državne akcije platili 114 miliona eura i još 23 miliona manjinskim akcionarima. Transakcija je bila dio istrage za korupciju u Americi, gdje su Dojče telekom i Mađar telekom platili poravnanje od 100 miliona dolara. Američkim istražiteljima bila su sporna četiri ugovora od ukupno 7,3 miliona eura. U crnogorskom Višem sudu u toku je suđenje bivšim čelnicima “Telekoma”, Olegu Obradoviću i Miodragu Ivanoviću, koji se terete da su zloupotrebom položaja pribavili korist od 2,3 miliona eura kompaniji “Roli” na ime fiktivnog ugovora o konsultantskim uslugama. Predsjednik Crne Gore Milo Đukanović je ranije potvrdio da se u američkim dokumentima pominje i njegova sestra Ana, kao zastupnica u jednom od četiri sporna konsultantska ugovora, ali je on te optužbe odbacio. Glavni specijalni državni

tužilac **Milivoje Katnić** je cijenio da je Ana Đukanović pružila usluge za koje je bila plaćena i njeno ime izostavio iz optužnice.

Mađari su 2017. godine svoj paket od 76 odsto akcija prodali Hrvatskom telekomu, takođe članu Dojče telekoma, za 123,5 miliona eura.

Prvi operater mobilne telefonije u Crnoj Gori bio je Promonte, koji je licencu dobio 1996.godine. Grčki konzorcijum ETL i crnogorski biznismen Dragan Perović sa još nekoliko osoba prodali su ga norveškom Telenoru 2004. godine za 64,8 miliona eura.

Trećeg operatera mobilne telefonije Crna Gora je dobila 2007. godine, kada je kompaniju M:tel osnovao Telekom Srbije.

Goran KAPOR

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

- 1.** U preduzećima koja su prošla kroz proces tranzicije postoji direktna veza između kvaliteta privatizacije i odnosa novih vlasnika prema zaposlenima, uključujući i primjenu mjera za zaštitu i zdravlje na radu. Kompanije koje su dio renomiranih korporacija često sprovode i mjere iznad propisanih standarda, dok je kod sumnjivih privatizacija žrtvovano ne samo zdravlje zaposlenih, već i njihovo pravo na rad.
- 2.** Potrebno je da *Inspekcija za zaštitu i zdravlje na radu* osnaži svoje kapacitete i pojača mjere nadzora u svim radnim kolektivima u Crnoj Gori.
- 3.** Rad na crno u pojedinim sektorima značajno otežava uvid i proizvodi realnu sumnju u obučenost radnika za zaštitu i zdravlje na radu. Sektori *Uprave za inspekcijske poslove za rad i zaštitu i zdravlje na radu* trebalo bi da timski reaguju na suzbijanju ovih pojava.
- 4.** Najveći broj smrtno stradalih ili povrijeđenih radnika istovremeno su proglašeni za krivce nesreća. To dovodi u sumnju kvalitet obuke o zaštiti i zdravlju na radu, ali i nadzor primjene zaštitnih mjera u kompanijama i adekvatno reagovanje poslodavstva.
- 5.** Kazne za nesprovođenje mjera zaštite i zdravlja na radu i dalje su simbolične, što više stimuliše vlasnike kompanija da krše zakon nego da ga se pridržavaju. Potrebno je izmjenama zakona značajno pooštriti kaznenu politiku.
- 6.** Najveći dio crnogorskih kompanija i dalje nema akte o procjeni rizika, što bi trebalo izmjenom propisa ustanoviti

kao imperativnu normu zbog koje bi se, umjesto novčanih kazni, mogla privremeno ili trajno izgubiti dozvola za rad.

7. Obnavljanje instituta medicine rada je neophodno, a kao alternativa, u međuvremenu, potrebno je određivanje referentnih ustanova u regionu koje bi naši građani mogli da koriste, uz obavezu *Fonda za zdravstveno osiguranje* da snosi troškove utvrđivanja profesionalnih oboljenja. Korišćenje iskustava zemalja u regionu, koje su već članice EU, skratilo bi ovaj put.

8. U Crnoj Gori lista od samo 56 profesionalnih oboljenja je zastarjela. Neophodno je u najhitnijem roku formirati novu, u skladu sa evropskim standardima i preporukama *Međunarodne organizacije rada* o otvorenim i zatvorenim listama. To uključuje i oboljenja koja je donijelo informatičko doba, a omogućava i da se medicinskim vještačenjem priznaju i ona koja nijesu na listi.

9. Pojava virusa COVID-19 ukazala je na potrebu da se postojeći akti o procjeni rizika moraju revidirati, tako da predviđaju i mjere zaštite na radu i ukupne organizacije u okolnostima epidemije. Neophodna je i izmjena propisa koja obezbjeđuje jasniju podjelu nadležnosti između *Zdravstveno sanitarne inspekcije i Inspekcije zaštite i zdravlja na radu*.

10. Uloga medija u podizanju svijesti o značaju zaštite i zdravlja na radu od velike je važnosti. Profesionalno informisanje i istraživanje građana/ki o ovoj oblasti u javnom je interesu i važan je faktor unapređivanja zaštite i zdravlja na radu.

